

บทที่ 7

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบปัญหาวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบที่นำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
2. เนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
3. การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยม 4 เว็บไซต์ ได้แก่ เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักร เว็บไซต์ดีเอ็มซี และเว็บไซต์ฟังธรรม และกลุ่มผู้ใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนา

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ด้วยบทในเว็บไซต์ (Textual Analysis) เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อให้ทราบถึงลักษณะ รูปแบบ เนื้อหาและการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากมุมมองผู้ให้บริการ และการใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อให้ทราบถึงการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาโดยผู้ใช้งาน เครื่องมือในการวิจัยคือ แบบสอบถาม (Survey) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ผู้ใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาจริง เพื่อให้เข้าใจทัศนคติและประโยชน์จากการใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากมุมมองผู้ใช้

จากการวิจัย สรุปผลได้ 3 ส่วนตามวิธีการวิจัย ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 รูปแบบ เนื้อหาและศึกษาการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

- ข้อมูลทั่วไปของเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
- รูปแบบ เนื้อหาและศึกษาการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
- ประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารเว็บไซต์

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากผู้ใช้งาน โดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

ส่วนที่ 3 ทศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากผู้ใช้งาน โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

สรุปผลวิจัย

ส่วนที่ 1 รูปแบบ เนื้อหาและศึกษาการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

- ข้อมูลทั่วไปของเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของเว็บไซต์พระพุทธศาสนา สรุปว่ามีเพียงเว็บไซต์เดียวเท่านั้นที่เป็นเว็บไซต์ดำเนินการโดยองค์กร คือ วัดพระธรรมกาย คือ เว็บไซต์ดีเอ็มซี (www.dmc.tv) ในขณะที่เว็บไซต์อื่นๆดำเนินการโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอิสระที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาและต้องการช่วยเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าอีกทางหนึ่งทางสื่ออินเทอร์เน็ต ได้แก่ เว็บไซต์พลังจิต (www.palungjit.com) เว็บไซต์ธรรมจักร (www.dhammadjak.net) และเว็บไซต์ฟังธรรม (www.fungdham.com)

- รูปแบบ เนื้อหาและศึกษาการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการสื่อสารที่ใช้ภายในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาโดยองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่

- รูปแบบการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย เช่น การใช้รูปแบบตัวอักษร เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ
- รูปแบบการนำเสนอประเภทรายการ เช่น รายการบทความ รายการเสียงธรรมะ รายการบันเทิงธรรมะ รายการสนทนาธรรม รายการโทรทัศน์ธรรมะ
- รูปแบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต เช่น การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบพร้อมกัน : Synchronous One-to-one, One-to-many, Many-to-many Communication และ การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน : Asynchronous One-to-one, One-to-many, Many-to-many Communication

○ รูปแบบการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย

ตารางที่ 72 เปรียบเทียบรูปแบบการนำเสนอแบบมัลติมีเดีย

เว็บไซต์	ใช้ตัวอักษร เป็นพื้นฐาน การสื่อสาร text-based	ใช้เสียงเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร audio-based			ใช้ภาพเป็นพื้นฐานในการ สื่อสาร visual-based	
	ตัวอักษร	เสียงสด มนต์/เสียง เทศนา	เพลง	เสียงอ่าน หนังสือ	ภาพนิ่ง	ภาพ เคลื่อนไหว
เว็บไซต์พลังจิต	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ธรรมจักร	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ดีเอ็มซี	✓	✓	✓		✓	✓
เว็บไซต์ฟังธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓

รูปแบบของเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่ศึกษาองค์ประกอบการนำเสนอแบบมัลติมีเดียพบว่าทุกเว็บไซต์ ใช้การนำเสนอรูปแบบมัลติมีเดียได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ทั้งการใช้มัลติมีเดียแบบที่ใช้ตัวอักษรเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Text-based) คือ การใช้ตัวอักษร การใช้มัลติมีเดียแบบที่ใช้เสียงเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Audio-based) คือ การใช้เสียงสดมนต์เสียงเทศนา เพลง และ เสียงอ่านหนังสือ และการใช้มัลติมีเดียแบบที่ใช้ภาพเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Visual-based) คือ การใช้ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตาม เว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นเว็บไซต์เดียวที่ไม่มีการนำเสนอแบบเสียงอ่านหนังสือ

○ รูปแบบการนำเสนอแบบประเภทรายการ

ตารางที่ 73 เปรียบเทียบรูปแบบการนำเสนอแบบประเภทรายการ

เว็บไซต์	รายการบทความ			รายการเสี่ยง ธรรมะ		รายการบันเทิงธรรมะ						รายการ สนทนาธรรม		รายการ โทรทัศน์ ธรรมะ	
	บทความในหน้าเว็บ	บทความในเว็บไซต์	ข่าวสารธรรมะ	เสียงเทศนา	เสียงสวดมนต์	เสียงอ่านนิยายธรรมะ	นิทานธรรมะ	การ์ตูนธรรมะ	เกมธรรมะ	เพลงธรรมะ	ละครธรรมะ	เว็บบอร์ด	ห้องแชท	วิดีโอธรรมะ	วิดีโอแอนิเมชัน
เว็บไซต์พลังจิต	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓		✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ธรรมจักร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ดีเอ็มซี	✓	✓	✓					✓		✓	✓	✓		✓	✓
เว็บไซต์ฟังธรรม	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓

รูปแบบของเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่ศึกษาองค์ประกอบการนำเสนอแบบประเภทรายการ พบว่าทุกเว็บไซต์ ใช้การนำเสนอประเภทรายการหลากหลาย ทุกเว็บไซต์มีการนำเสนอในประเภทรายการบทความ รายการบันเทิงธรรมะ และรายการโทรทัศน์ธรรมะ เว็บไซต์ที่มีรูปแบบการนำเสนอประเภทรายการหลากหลายมากที่สุด คือ เว็บไซต์ธรรมจักร เว็บไซต์ที่ไม่มีการนำเสนอประเภทรายการเสี่ยงธรรมะ คือ เว็บไซต์ดีเอ็มซี เว็บไซต์ที่ไม่มีการนำเสนอประเภทรายการสนทนาธรรม คือ เว็บไซต์ฟังธรรม

○ รูปแบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต

ตารางที่ 74 เปรียบเทียบรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในเว็บไซต์

เว็บไซต์	One-to-one		One-to-many		Many-to-many	
	พร้อมกัน	ไม่พร้อมกัน	พร้อมกัน	ไม่พร้อมกัน	พร้อมกัน	ไม่พร้อมกัน
เว็บไซต์พลังจิต	✓	✓	✓	✓		✓
เว็บไซต์ธรรมจักร		✓	✓	✓		✓
เว็บไซต์ดีเอ็มซี		✓		✓		✓
เว็บไซต์ฟังธรรม				✓		

รูปแบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตของเว็บไซต์พระพุทธศาสนา พบว่าทุกเว็บไซต์มีการสื่อสารแบบไม่พร้อมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบ One-to-many โดยเป็นการอ่านเนื้อหา

ข้อมูลที่อยู่ในหน้าเว็บไซต์ เว็บไซต์ที่มีเว็บบอร์ดจะพบว่าการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน : Asynchronous One-to-One Communication ในการส่งข้อความส่วนตัว หรือ Private Message (PM) และ การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน Asynchronous Many-to-Many Communication ในการตั้งกระทู้และตอบกระทู้ในเว็บบอร์ด ได้แก่ เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักร และเว็บไซต์ดีเอ็มซี นอกจากนี้เว็บไซต์ที่ให้บริการห้องแชทจะพบว่าการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบพร้อมกัน : Synchronous One-to-one และ One-to-Many Communication ได้แก่ เว็บไซต์พลังจิตและเว็บไซต์ธรรมจักร

การปฏิสัมพันธ์ที่มีนัยยะเฉพาะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนามีการปฏิสัมพันธ์แบบเฉพาะที่ไม่พบในเว็บไซต์ประเภทอื่น คือ การกดปุ่มอนุโมทนา ซึ่งมีนัยยะที่สำคัญอย่างน้อย 2 นัยยะ คือ นัยยะทางศาสนาและนัยยะในการแสดงความเป็นตัวตนในโลกอินเทอร์เน็ต กล่าวคือ

การกดปุ่มอนุโมทนา เป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีนัยยะทางศาสนาอย่างชัดเจน โดยมีความหมายตรงตัวในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำเพื่อยินดีในบุญหรือในการกระทำอันดีของผู้อื่นด้วยใจจริง ทำให้ผู้ที่กดปุ่มได้กระทำการอนุโมทนาที่เป็นรูปธรรม ด้วยการกดปุ่มอนุโมทนานี้จะเชื่อมโยงต่อไปยังระบบคะแนนสะสมของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งเป็นการจำลองการกล่าวอนุโมทนาในชีวิตจริงให้เข้ามาอยู่ในโลกอินเทอร์เน็ตและการแสดงอนุโมทนาให้เห็นชัดเจน และได้เห็นการสะสมบุญที่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมด้วยคะแนนสะสมที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ระบบยังแสดงจำนวนกระทู้ที่เคยตั้งหรือตอบและคะแนนที่สมาชิกคนอื่นกดอนุโมทนาต่อกระทู้หรือข้อความนั้นๆอย่างเป็นสาธารณะ นับว่าเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีนัยยะการแสดงความเป็นตัวตนในโลกอินเทอร์เน็ตทางหนึ่ง กล่าวคือ หากบุคคลใดมีคะแนนสูง จะเป็นที่น่าสนใจสมาชิกผู้นั้นมีการปฏิสัมพันธ์ในเว็บบอร์ดทั้งที่เป็นการตั้งหรือตอบกระทู้หรือเป็นการได้รับการอนุโมทนาบ่อยครั้ง คะแนนที่แสดงดังกล่าวเป็นตัวชี้บ่งได้ว่าสมาชิกผู้นั้นเป็นขาประจำของเว็บบอร์ดหรือชุมชนออนไลน์แห่งนั้นๆ หากมีคะแนนน้อยจะหมายถึงการเป็นชาจรหรือผู้คอยที่อ่านกระทู้เท่านั้น

- ประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธรศาสนา

ตารางที่ 75 เปรียบเทียบเนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธรศาสนา

หัวข้อ	เนื้อหาพระพุทธรศาสนาทั่วไป							ข่าวสารวงการศาสนา			หลักธรรมคำสอน					หลักปฏิบัติ			
	ไตรปิฎก	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖	พระไตรปิฎก / ๒๖
เว็บไซต์พลังจิต	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ธรรมจักร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ดีเอ็มซี	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ฟังธรรม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ประเด็นเนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธรศาสนา พบว่าเว็บไซต์พลังจิตนำเสนอประเด็นพระพุทธรศาสนาได้ครบถ้วน ในขณะที่เว็บไซต์ฟังธรรมไม่มีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องคำศัพท์พุทธรศาสนา ข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ และ ข่าวสารโครงการต่างของวัด และเว็บไซต์พลังจิตเว็บไซต์เดียวที่มีการนำเสนอเรื่องข้อ-ขาวัตถุมงคล

ตารางที่ 77 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธรศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์ธรรมจักร

เว็บไซต์ ธรรมจักร	เนื้อหาพระพุทธรศาสนาทั่วไป								ข่าวสารการ ศาสนา				หลักธรรมคำสอน				หลักปฏิบัติ			
	๒๐ปีแกงหนะ	๓๕ปี	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ	๓๕ปีแกงหนะ
text-based	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
audio-based	✓																			
visual-based	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

เว็บไซต์ธรรมจักรนำเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่ด้วยการใช้ตัวอักษรเป็นหลักในการสื่อสาร (Text-based) อย่างไรก็ดี ยังมีการนำเสนอแบบการใช้เสียงเป็นหลัก(Audio-based) และการใช้ภาพเป็นหลัก (Visual-based) ความรู้ไปด้วย เนื้อหาที่นำเสนอเกือบครบทุกประเด็น ยกเว้นประเด็นการถือ-ขายวัตถุมงคล หัวข้อเนื้อหาพระพุทธรศาสนาที่นำเสนอด้วยมัลติมีเดียอย่างครบถ้วนทั้งการนำเสนอด้วยตัวอักษร, การนำเสนอด้วยเสียง และการนำเสนอด้วยภาพเป็นหลัก ได้แก่ เนื้อหาพระพุทธรศาสนาทั่วไป ในประเด็นพุทธประวัติและประเด็นประวัติพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง, เนื้อหาหลักคำสอน ในประเด็นหลักธรรมทั่วไป, ประเด็นกฎแห่งกรรม, ประเด็นการทำบุญ, ประเด็นนิพพาน และเนื้อหาหลักปฏิบัติทุกประเด็น

ตารางที่ 78 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธรศานด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์เอ็มซี

เว็บไซต์เอ็มซี	เนื้อหาพระพุทธรศานทั่วไป						ข่าวสารการศาสนา		กิจกรรมคำสอน				หลักปฏิบัติ			
	๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น	๒๐รูปปั้น / ๒๐รูปปั้น
text-based	✓								✓				✓		✓	
audio-based									✓				✓		✓	
visual-based	✓								✓				✓		✓	✓

เว็บไซต์เอ็มซีนำเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่ด้วยการใช้ภาพเป็นหลักในการสื่อสาร (Visual-based) เนื่องจากเป็นเว็บไซต์ที่สืบเนื่องมาจากสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมช่อง DMC เนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์จึงอยู่ในรูปแบบวีดิโอภาพเคลื่อนไหวเป็นหลัก อย่างไรก็ตามการนำเสนอเนื้อหาด้วยสื่อหลัก (Text-based) และการใช้เสียงเป็นหลัก (Audio-based) ความรู้ไปด้วย เนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวกับพระพุทธรศานที่นำเสนอด้วยมัลติมีเดียเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม และการนำเสนอด้วยเสียง และการนำเสนอด้วยภาพเป็นหลัก ได้แก่ เนื้อหาข่าวสารการศาสนาในประเด็นข่าวสารโครงการต่าง ๆ ของวัด เนื้อหาหลักธรรมคำสอน ในประเด็นหลักธรรมทั่วไปและการทำบุญ เนื้อหาหลักปฏิบัติในประเด็นสวดมนต์และคาถาต่าง ๆ ประเด็นรักษาศีลและประเด็นทำสมาธิ

ตารางที่ 79 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์พุทธม

เว็บไซต์พุทธม	เนื้อหาพระพุทธศาสนาทั่วไป					ข่าวสารวงการศาสนา			กิจกรรมคำสอน				หลักปฏิบัติ			
	๒๕๕๕-๒๕๕๖	๒๕๕๖-๒๕๕๗	๒๕๕๗-๒๕๕๘	๒๕๕๘-๒๕๕๙	๒๕๕๙-๒๕๖๐	๒๕๖๐-๒๕๖๑	๒๕๖๑-๒๕๖๒	๒๕๖๒-๒๕๖๓	๒๕๖๓-๒๕๖๔	๒๕๖๔-๒๕๖๕	๒๕๖๕-๒๕๖๖	๒๕๖๖-๒๕๖๗	๒๕๖๗-๒๕๖๘	๒๕๖๘-๒๕๖๙	๒๕๖๙-๒๕๗๐	๒๕๗๐-๒๕๗๑
text-based	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
audio-based	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
visual-based	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

เว็บไซต์พุทธมนำเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่ด้วยการใช้ตัวอักษรเป็นหลักในการสื่อสาร (Text-based) อย่างไรก็ตาม ยังมีการนำเสนอแบบการใช้เสียงเป็นหลัก (Audio-based) และการใช้ภาพเป็นหลัก (Visual-based) ควบคู่ไปด้วย เนื้อหาที่นำเสนอเกือบครบทุกประเด็นยกเว้น ประเด็นข้อหาวิถีมงคล ประเด็นคำศัพท์พุทธศาสนา ประเด็นข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์และประเด็นข่าวสารจากโครงการต่างของวัด เนื่องจากเว็บไซต์พุทธมเป็นเว็บไซต์ที่ไม่มีการให้บริการเว็บอร์เตอร์และห้องแชท นับว่าเป็นเว็บไซต์ที่ไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนข้อมูลในเว็บไซต์ ดังนั้นจึงไม่พบการนำเสนอประเด็นดังกล่าว หัวข้อเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจเกี่ยวกับการนำเสนอด้วยตัวอักษร, การนำเสนอด้วยเสียง และการนำเสนอด้วยภาพเป็นหลัก ได้แก่ เนื้อหาพระพุทธรูปต่าง ๆ ในประเด็นพุทธประวัติและประเด็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง เนื้อหาหลักธรรมคำสอนในประเด็นหลักธรรมทั่วไป ประเด็นกฎแห่งกรรม ประเด็นการทำบุญและประเด็นนิพพาน เนื้อหาหลักปฏิบัติในประเด็นรักษาศีล ประเด็นทำสมาธิและประเด็นกรรมฐาน

ตารางที่ 80 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์ 4 เว็บไซต์
: หัวข้อพระพุทธศาสนาทั่วไป

หัวข้อ พระพุทธศาสนาทั่วไป	รูปแบบ	เว็บไซต์			
		เว็บไซต์ พลังจิต	เว็บไซต์ ธรรมจักร	เว็บไซต์ ดีเอ็มซี	เว็บไซต์ ฟังธรรม
พุทธประวัติ	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓		✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
วัด / สถานที่ปฏิบัติ ธรรม	text-based	✓	✓		✓
	audio-based				
	visual-based		✓	✓	
วันสำคัญทางศาสนา	text-based	✓	✓		✓
	audio-based				
	visual-based		✓	✓	
พุทธพจน์ พุทธสุภาษิต	text-based	✓	✓		✓
	audio-based				
	visual-based			✓	
คำศัพท์พุทธศาสน์	text-based	✓	✓		✓
	audio-based				
	visual-based			✓	
ประวัติพระสงฆ์ที่มี ชื่อเสียง	text-based	✓	✓		✓
	audio-based	✓	✓		✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
ชื่อ-ฉายาวัดอุ้มงคล	text-based	✓			
	audio-based				
	visual-based				

การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาทั้ง 4 เว็บไซต์ ในหัวข้อเนื้อหาพระพุทธศาสนาทั่วไป พบว่าหัวข้อพุทธประวัติและหัวข้อประวัติพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายและครอบคลุมรูปแบบการสื่อสารมากที่สุด กล่าวคือ มีการนำเสนอทั้งการใช้อักษร, การใช้เสียงและการใช้ภาพในการสื่อสาร ทุกเว็บไซต์ใช้การสื่อสารแบบใช้ภาพในการนำเสนอหัวข้อพุทธประวัติและหัวข้อประวัติพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ไม่พบว่ามีกรนำเสนอในรูปแบบการใช้เสียงเป็นหลักในหัวข้อวัด/สถานที่ปฏิบัติธรรม หัวข้อคำศัพท์พุทธศาสน์ และหัวข้อวันสำคัญทางศาสนา เนื่องจากเป็นรูปแบบการนำเสนอที่ไม่เหมาะกับเนื้อหา เพราะในหัวข้อดังกล่าวเป็นการบอกข้อมูลสถานที่เฉพาะและเป็นคำศัพท์

ทางพุทธที่จำเป็นต้องใช้ทักษะการอ่านเพื่อทำการเข้าใจและจดจำ หากแต่ใช้รูปแบบการใช้ตัวอักษรนำเสนอเพราะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับเนื้อหามากกว่า เว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นเว็บไซต์เดียวที่นำเสนอหัวข้อพุทธพจน์ พุทธสุภาษิตและคำศัพท์พุทธศาสน์ด้วยการใช้ภาพในการสื่อสารด้วยรูปแบบรายการโทรทัศน์ ในขณะที่เว็บไซต์อื่นๆใช้การสื่อสารแบบตัวอักษรเป็นหลัก

ตารางที่ 81 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์ 4
เว็บไซต์ : หัวข้อข่าวสารวงการศาสนา

หัวข้อ ข่าวสารวงการศาสนา	รูปแบบ	เว็บไซต์			
		เว็บไซต์ พลังจิต	เว็บไซต์ ธรรมจักร	เว็บไซต์ ดีเอ็มซี	เว็บไซต์ฟัง ธรรม
ข่าวสารเกี่ยวกับวงการศาสนา	text-based	✓	✓		✓
	audio-based				
	visual-based	✓	✓	✓	
ข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์	text-based	✓	✓		
	audio-based				
	visual-based	✓	✓		
ข่าวสารจากโครงการต่างๆของวัด	text-based	✓		✓	
	audio-based			✓	
	visual-based		✓	✓	

การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาทั้ง 4 เว็บไซต์ ในหัวข้อเนื้อหาข่าวสารวงการศาสนา พบว่าเว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นเว็บไซต์เดียว ที่นำเสนอหัวข้อข่าวสารโครงการต่างๆของวัดโดยใช้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายและครอบคลุมรูปแบบการสื่อสารมากที่สุด ทั้งการสื่อสารการใช้ตัวอักษร, การใช้เสียง และการใช้ภาพ เนื่องจากเว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นสื่อของวัดพระธรรมกาย ดังนั้นจึงมีสื่อที่มีเนื้อหาประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆของวัดในรูปแบบที่หลากหลาย ในขณะที่เว็บไซต์อื่นๆที่ก่อตั้งโดยกลุ่มบุคคลอิสระ เน้นการนำเสนอหัวข้อข่าวสารและข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์เกี่ยวกับวงการศาสนาด้วยการใช้ตัวอักษรและการใช้ภาพเป็นหลัก

การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาในหัวข้อข่าวสารวงการศาสนาแล้วยังสัมพันธ์กับรูปแบบการให้บริการของเว็บไซต์อีกด้วย โดยเว็บไซต์ที่มีการให้บริการเว็บบอร์ด เช่น เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักร และเว็บไซต์ดีเอ็มซี ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าใช้เว็บไซต์ประกาศเนื้อหาประเด็นข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์และข่าวสารจากโครงการต่างๆของวัดได้ ในขณะที่เว็บไซต์ฟังธรรมเป็นเว็บไซต์ที่ไม่มีการบริการเว็บบอร์ด จึงไม่พบว่ามีนำเสนอประเด็นดังกล่าว

ตารางที่ 82 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์ 4 เว็บไซต์ : หัวข้อหลักธรรมคำสอน

หัวข้อหลักธรรมคำสอน	รูปแบบ	เว็บไซต์			
		เว็บไซต์พลังจิต	เว็บไซต์ธรรมจักร	เว็บไซต์ดีเอ็มซี	เว็บไซต์ฟังธรรม
พระไตรปิฎก	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓			
	visual-based				
หลักธรรมทั่วไป	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓	✓	✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
กฎแห่งกรรม	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓		✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
การทำบุญ	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓	✓	✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
นิพพาน	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓		✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓

การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา 4 เว็บไซต์ ในหัวข้อหลักธรรมคำสอน มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย โดยประเด็นหลักธรรมทั่วไปและประเด็นการทำบุญเป็นประเด็นที่มีการใช้รูปแบบการนำเสนอครบถ้วน ทั้งการใช้ตัวอักษร(Text-based) การใช้เสียง (Audio-based) และการใช้ภาพ (Visual -based)เป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่าเว็บไซต์พลังจิตเป็นเว็บไซต์เดียวที่นำเสนอประเด็นพระไตรปิฎกในรูปแบบการใช้เสียงเป็นหลัก และเว็บไซต์ดีเอ็มซีไม่พบว่ามีนำเสนอประเด็นกฎแห่งกรรมและประเด็นนิพพานด้วยการใช้เสียงเป็นหลัก

ตารางที่ 83 สรุปการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียเว็บไซต์ 4 เว็บไซต์ : หัวข้อหลักปฏิบัติ

หัวข้อหลักปฏิบัติ	รูปแบบ	เว็บไซต์			
		เว็บไซต์พลังจิต	เว็บไซต์ธรรมจักร	เว็บไซต์ดีเอ็มซี	เว็บไซต์ฟังธรรม
บทสวดและคาถาต่าง ๆ	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓	✓	✓
	visual-based	✓	✓	✓	
รักษาศีล	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓	✓	✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
ทำสมาธิ	text-based	✓	✓	✓	✓
	audio-based	✓	✓	✓	✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓
กรรมฐาน	text-based	✓	✓		✓
	audio-based	✓	✓		✓
	visual-based	✓	✓	✓	✓

การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่อมัลติมีเดียในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา 4 เว็บไซต์ ในหัวข้อหลักปฏิบัติ เว็บไซต์พลังจิตและเว็บไซต์ธรรมจักรมีรูปแบบการนำเสนอครบถ้วน ทั้งการใช้ตัวอักษร(Text-based) การใช้เสียง (Audio-based) และการใช้ภาพ (Visual-based)เป็นหลัก อย่างไรก็ตามเว็บไซต์ดีเอ็มซีนำเสนอประเด็นกรรมฐานโดยใช้รูปแบบการสื่อสารด้วยภาพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น และเว็บไซต์ฟังธรรมไม่มีการนำเสนอประเด็นบทสวดมนต์และคาถาต่างๆด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบการใช้ภาพ

• การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารเว็บไซต์

เว็บไซต์พระพุทธศาสนาทั้ง 4 เว็บไซต์ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารแตกต่างกัน โดยแบ่งได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมศาสนาที่มีในชีวิตจริง และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศโดยการเชื่อมโยงเข้ากับ Social Media

ตารางที่ 84 เปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารในเว็บไซต์

เว็บไซต์	เชื่อมโยงกิจกรรมศาสนาในชีวิตจริง	เชื่อมโยงกับสื่อมวลชน	เชื่อมโยงเข้ากับ Social Media	
			Facebook	Twitter
เว็บไซต์พลังจิต	✓		✓	
เว็บไซต์ธรรมจักร	✓			
เว็บไซต์ดีเอ็มซี	✓	✓	✓	✓
เว็บไซต์ฟังธรรม				

เว็บไซต์พระพุทธศาสนา 3 เว็บไซต์ที่มีการเชื่อมโยงกิจกรรมศาสนาที่มีในชีวิตจริงโดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักร และเว็บไซต์ดีเอ็มซี โดยเว็บไซต์ดังกล่าวมีการให้บริการเว็บบอร์ด ผู้ที่เข้าใช้เว็บไซต์จึงใช้เว็บบอร์ดเป็นช่องทางในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์โครงการการทำบุญและเชิญชวนสมาชิกและผู้สนใจในเว็บไซต์นั้นๆให้รวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆหรือร่วมกันทำบุญไถ่ชีวิตสัตว์ สร้างพระ ร่วมกันซื้ออุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อเก็บข้อมูลเว็บไซต์ เป็นต้น โดยผู้ที่เข้ามาประโยชน์มีทั้งที่เป็นสมาชิกของเว็บบอร์ดและผู้ดูแลเว็บไซต์/เว็บมาสเตอร์

กิจกรรมศาสนาที่เชื่อมโยงไปยังโลกอินเทอร์เน็ตมีแหล่งที่มาที่หลากหลายกันไป ขึ้นอยู่กับผู้ใช้เว็บไซต์แต่ละคนที่แจ้งกิจกรรมต่างๆ แต่อย่างไรก็ดี ยังมีความแตกต่างด้านความหลากหลายของกิจกรรมศาสนาที่ขึ้นอยู่กับรูปแบบการดำเนินงานของแต่ละเว็บไซต์ โดยเว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นเว็บไซต์เดียวที่ดำเนินการในรูปแบบองค์กร เพราะเว็บไซต์ดีเอ็มซีเป็นสื่อของวัดพระธรรมกายและได้ใช้เว็บไซต์เป็นช่องทางการสื่อสารกิจกรรมต่างๆของวัดเพื่อให้ผู้ที่เลื่อมใสในวัดพระธรรมกายได้เข้าร่วมพิธีและทราบข่าวกิจกรรมของวัดได้สม่ำเสมอ

นอกเหนือจากการติดตามในโทรทัศน์ดาวเทียม นอกจากนี้ด้วยรูปแบบการดำเนินงานของเว็บไซต์ดีเอ็มซี เอื้อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีการสื่อสารในเว็บไซต์ ด้วยการเชื่อมโยงกับสื่อมวลชนทั้งที่เป็นสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ เนื่องจากเว็บไซต์ดีเอ็มซีรับเนื้อหา

ทั้งหมดมาจากสื่อโทรทัศน์ช่องจานดาวเทียมและยังมีการถ่ายทอดสดจากสถานีโทรทัศน์มายังเว็บไซต์ดีเอ็มซี รวมไปถึงการถ่ายทอดเสียงจากรายการไปยังสถานีวิทยุคลื่นต่างๆ

ในขณะที่เว็บไซต์พระพุทธศาสนาอีก 3 เว็บไซต์ไม่พบว่ามีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการเชื่อมโยงกับสื่อมวลชน

มีเว็บไซต์พระพุทธศาสนา 2 เว็บไซต์ที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการเชื่อมโยงกับSocial Media คือ เว็บไซต์พลังจิตและเว็บไซต์ดีเอ็มซี

โดยทั้ง 2 เว็บไซต์ได้เชื่อมโยงเว็บไซต์ของตนเองกับระบบของการลงทะเบียนกับSocial Media: Facebook เพื่อให้สมาชิกที่มีข้อบัญญัติ Facebook สามารถลงทะเบียนเป็นสมาชิกของเว็บไซต์ได้ทันที และยังสามารถแบ่งปันเรื่องราวไปยัง Social Media ได้อีกด้วย และทั้งสองเว็บไซต์ยังมีข้อบัญญัติของเว็บไซต์ใน Social Media: Facebook ที่เรียกว่าหน้า Profile page และหน้า Fan Page โดยทั้ง 2 เว็บไซต์ได้ใช้ Social Media เป็นช่องทางเสริมในการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจด้วยการโพสต์ลิงค์ (Link) จากเว็บไซต์หลักลงใน Social Media

มีเพียงเว็บไซต์ดีเอ็มซีเว็บไซต์เดียวที่ใช้ Social Media: Twitter เพื่อใช้นำเสนอกิจกรรมของวัดพระธรรมกายและบทความที่น่าสนใจอื่นๆ

เว็บไซต์พุทธมามะไม่ได้เชื่อมโยงไปยังการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารในเว็บไซต์ใดๆ นอกจากการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลพระพุทธศาสนา

จากการศึกษา รูปแบบ เนื้อหาและการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ผลการศึกษารูปแบบ แสดงให้เห็นว่า เว็บไซต์ดีเอ็มซี มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่แตกต่างและโดดเด่นจากเว็บไซต์อื่นๆ อย่างชัดเจน ด้วยการนำเสนอด้วยมัลติมีเดียแบบใช้ภาพเคลื่อนไหว (วิดีโอและแอนิเมชัน) เป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Visual-based Multimedia) ในขณะที่เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักร และเว็บไซต์พุทธมามะ มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาคล้ายกัน กล่าวคือ เน้นการนำเสนอเนื้อหาด้วยการใช้ตัวอักษรเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Text-based Multimedia) และการนำเสนอเนื้อหาด้วยการใช้เสียงเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร (Audio-based Multimedia)

ผลการศึกษาเนื้อหา แสดงให้เห็นว่า เว็บไซต์พุทธมามะเป็นเว็บไซต์ที่นำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาน้อยกว่าเว็บไซต์อื่นๆ กล่าวคือ ไม่มีการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาในประเด็น คำศัพท์พุทธศาสน์ และข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์และโครงการต่างๆ และเว็บไซต์พลังจิตเป็นเว็บไซต์เดียวที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการซื้อ-ขายวัตถุมงคล

ส่วนที่ 2 การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากผู้ใช

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น 223 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 117 เป็นเพศชาย 102 และเป็นเพศที่สามจำนวน 4 คน โดยมีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 21 – 30 ปี ระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรี โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธกว่าร้อยละ 96.4 และมีระดับความสนใจในพระพุทธศาสนาที่ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 34.7 และระดับมากที่สุด ร้อยละ 31.5

กิจกรรมทางศาสนาที่ผู้ตอบแบบสอบถามปฏิบัติเป็นประจำ เป็นอันดับแรก คือ การสวดมนต์ การอ่านหนังสือธรรมะ และการนั่งสมาธิ ตามลำดับ

ลักษณะพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ใช้มากกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน และใช้อินเทอร์เน็ตในสถานที่ส่วนตัว (บ้านพักอาศัย)

เว็บไซต์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใช้เป็นประจำอันดับ 1 ได้แก่ www.google.com รองลงมาคือ www.facebook.com , อันดับ 3 คือ www.hotmail.com และ อันดับ 4 คือ www.pantip.com

พฤติกรรมการใช้บริการต่างๆในอินเทอร์เน็ตสามารถสรุปเป็นตารางความถี่ในการใช้บริการได้ดังนี้

ตารางที่ 85 สรุปพฤติกรรมการใช้บริการต่างๆในอินเทอร์เน็ต

พฤติกรรมการใช้บริการในอินเทอร์เน็ต	สรุปผล
ใช้ติดตามข่าวสารใน Social Network (Facebook, Twitter, อื่นๆ)	บ่อย พอสมควร
ใช้ค้นหาข้อมูลทางการศึกษา / อาชีพ / ความรู้ทั่วไป	
ใช้รับ-ส่งอีเมล (E-mail)	
ใช้ส่งข้อมูล/download/ upload ข้อมูลต่างๆ	
ใช้ติดตามข่าวสารบ้านเมือง	บางครั้ง
ใช้สนทนากับเพื่อนผ่านโปรแกรมแชท : MSN, G-Talk, Skype หรือโปรแกรมอื่นๆ	
ใช้แสดงความเห็นในกลุ่มข่าวสารต่างๆ เช่น การใช้Webboard	
ใช้เล่นเกมส์	นานๆครั้ง
ใช้ดูหนัง ดูรายการโทรทัศน์ย้อนหลัง	
ใช้ฟังเพลงดู มิวสิควิดีโอ	
ทำเว็บไซต์ของตนเอง	ไม่เคยเลย
ใช้เขียนไดอารี่ออนไลน์ เขียนบล็อก(Blog)	
ใช้ซื้อ-ขายสินค้า / ประมูลสินค้า	
ใช้สนทนาในห้องแชท (Chatroom)	

พฤติกรรมกาเปิดรับเนื้อหาธรรมะในชีวิตประจำวันผ่านสื่อสามารถสรุปตามความถี่ได้ตามตาราง 86

ตารางที่ 86 สรุปผลการเปิดรับเนื้อหาธรรมะในชีวิตประจำวัน

พฤติกรรมเปิดรับเนื้อหาธรรมะในชีวิตประจำวัน	สรุปผล
สื่ออินเทอร์เน็ต (เว็บไซต์)	มาก
สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือ)	
สื่อบุคคล (พระสงฆ์)	ปานกลาง
สื่อโสตทัศน (เทป/ซีดี)	
สื่อโทรทัศน์ (รายการโทรทัศน์)	น้อย
สื่อวิทยุกระจายเสียง (สถานีวิทยุ)	

ผู้ตอบแบบสอบถามเปิดรับเนื้อหาธรรมะออนไลน์จากเว็บไซต์โดยวิธีการอ่านบทความธรรมะออนไลน์จากเว็บไซต์มากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ ฟังธรรมะออนไลน์ ลำดับสุดท้ายคือการดูคลิปเทศนาออนไลน์จากเว็บไซต์

ความคิดเห็นที่มีต่อการใช้อินเทอร์เน็ตกับธรรมะ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในเชิงบวกในระดับที่เห็นด้วยมากใน 3 ประเด็น คือ

1. ประเด็นการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะที่ได้สะดวก มีเนื้อหาจำนวนมาก เมื่อมีปัญหาสงสัยก็สามารถหาคำตอบได้ในอินเทอร์เน็ต อีกทั้งยังทำให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับเนื้อหาธรรมะได้ง่ายขึ้น
2. ประเด็นรูปแบบของสื่อที่ใช้ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น ทั้งการใช้ตัวอักษร, การใช้ไฟล์เสียง และการดูวิดีโอธรรมะ
3. ประเด็นใช้อินเทอร์เน็ตสร้างความใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น รู้สึกว่าธรรมะไม่ใช่เรื่องของคนแก่ และการได้พูดคุยเรื่องธรรมะใน Webboard ช่วยทำให้อยู่ในธรรมะตลอด

ระยะเวลาในการเปิดรับเว็บไซต์พระพุทธศาสนาในแต่ละครั้งส่วนใหญ่ใช้เวลา 30-60 นาทีและช่วงเวลาที่เปิดรับเว็บไซต์ธรรมะคือ ช่วง 19.00 - 22.00 น.

การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ได้แบ่งออกเป็น 8 ประเด็น

1. การสื่อสารในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Communicating in Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดเห็นว่าเว็บไซต์ธรรมะเป็นสถานที่ ที่จะได้พบผู้ที่มีความสนใจเรื่องธรรมะเหมือนกัน ส่วนใหญ่ใช้เว็บไซต์เพื่อติดตามข่าวสารโครงการต่างๆของวัด/เว็บไซต์ และเพื่อดูภาพกิจกรรมในโครงการต่างๆของวัด

วิธีการสื่อสารที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่มีบริการเว็บบอร์ดและห้องแชทนิยมใช้บ่อย ได้แก่ การสนทนาผ่านเว็บบอร์ด การส่ง Private Message (PM) และการแชท ตามลำดับ

2. การให้ข้อมูลในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Information in Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าร้อยละ 80 เห็นว่าสามารถค้นหาข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้สะดวกและมีจำนวนมาก ทั้งข้อมูลสถานที่ปฏิบัติธรรม เนื้อหาหลักธรรม และเนื้อหาการทำสมาธิและการปฏิบัติธรรม

กิจกรรมที่ทำในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 87 สรุปกิจกรรมที่ทำในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

กิจกรรมที่ทำในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา	สรุปผล
อ่านธรรมะ คำสอนต่างๆในเว็บไซต์	มาก
อ่านธรรมะ คำสอนต่างๆในWebboardในเว็บไซต์	ปานกลาง
ฟัง/ดาวน์โหลด ไฟล์เสียงธรรมเทศนาต่างๆในเว็บไซต์	
ดาวน์โหลดหนังสือธรรมะออนไลน์ในเว็บไซต์	
หาความรู้เกี่ยวกับการทำสมาธิและวิธีปฏิบัติธรรม ในเว็บไซต์ธรรมะ	
ดูวิดีโอธรรมะเรื่องที่น่าสนใจในเว็บไซต์	
ดาวน์โหลดพระไตรปิฎกจากเว็บไซต์	น้อย
ดาวน์โหลดสื่อธรรมะต่างๆ เช่น หนังสือธรรมะ ไฟล์เสียงธรรมะเทศนา และวิดีโอธรรมะมาเก็บไว้เพื่อนำไปเผยแพร่	
ดูภาพการ์ตูนธรรมะ/วิดีโอการ์ตูนธรรมะในเว็บไซต์	

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 38 เคยตั้งกระทู้ในเว็บบอร์ดพระพุทธศาสนา โดยมีจุดประสงค์ เพื่อถามข้อข้องใจเกี่ยวกับธรรมะและเพื่อแบ่งปัน/เผยแพร่หลักธรรม ในขณะที่ร้อยละ 53 เคยตอบกระทู้ด้วยจุดประสงค์คือ เพื่อแบ่งปัน/เผยแพร่หลักธรรม และเพื่อแสดงการอนุโมทนา

โดยรูปแบบการนำเสนอที่ทำให้ศึกษาธรรมะ การทำสมาธิ และการปฏิบัติในระดับมากที่สุดและมาก ในเว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักรและเว็บไซต์ดีเอ็มซี คือ การอ่านเนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์ ในขณะที่การศึกษาระบบรูปแบบการฟังจากไฟล์เสียงธรรมะในเว็บไซต์ฟังธรรมในระดับมาก

การดาวน์โหลดข้อมูลธรรมะจากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาพบว่าการดาวน์โหลดไฟล์เสียงเทศนา/เสียงสวดมนต์ในเว็บไซต์ฟังธรรมในระดับมาก ในขณะที่เว็บไซต์พลังจิต เว็บไซต์ธรรมจักรและเว็บไซต์ดีเอ็มซีมีการดาวน์โหลดข้อมูลตัวอักษร/หนังสือออนไลน์/e-book /บทความออนไลน์และไฟล์เสียงเทศนา/เสียงสวดมนต์ ในระดับปานกลาง

3. การเรียนรู้ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Learning in Websites)

การอ่านศึกษาพระไตรปิฎก อ่านหลักธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรมและสมาธิด้วยตนเองจากการใช้อินเทอร์เน็ตทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าถึงธรรมะและปฏิบัติได้ด้วยตนเองอยู่ในระดับปานกลาง

4. การให้ประสบการณ์ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Experience in Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าเว็บไซต์พระพุทธศาสนาให้ประสบการณ์ทางธรรมะในระดับมาก เพราะเว็บไซต์พระพุทธศาสนาทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น ทำให้ความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาหนักแน่นขึ้น อีกทั้งการฟัง/ดาวน์โหลดธรรมเทศนาออนไลน์ให้ความรู้สึกฟังธรรมจากพระอาจารย์จริง ๆ และการพูดคุยเรื่องธรรมะในเว็บบอร์ดเปรียบได้กับการสนทนาธรรม ในขณะที่การพูดคุยสนทนาเรื่องธรรมะในห้องแชทเปรียบได้กับการสนทนาธรรมอยู่ในระดับปานกลาง

อย่างไรก็ตามมีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์นั่งสมาธิขณะฟังไฟล์เทศนาและไม่เคยสวดมนต์หน้าเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่ออ่านบทสวดมนต์

5. การค้นหาจิตวิญญาณในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Seeking in Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดว่าเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำบุญ ซึ่งเห็นด้วยว่าการอ่านธรรมะ การฟังไฟล์เสียง และการดูวิดีโอธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นบุญอย่างหนึ่ง รวมไปถึงการตั้งและตอบกระทู้ด้วยประสบการณ์ส่วนตัวและหลักธรรมและการแบ่งปันเนื้อหาธรรมะทาง Social Network ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง และการบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนเว็บไซต์หรือซื้อโฆษณาเป็นการทำบุญบำรุงศาสนา ผู้ที่เข้าเว็บไซต์ส่วนใหญ่ได้เริ่มปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุนิพพานหลังจากได้เข้าชมเว็บไซต์ในระดับปานกลาง

6. การทำให้เป็นการค้าในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Religion Commodizing in Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เคยซื้อขาย/เช่าซื้อวัตถุมงคลหรือพระเครื่องต่างๆ ในเว็บไซต์ธรรมะ

7. ชุมชนออนไลน์ในเว็บไซต์ธรรมะ (Religion Community in Websites)

ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นสถานที่รวมคนที่มีความสนใจเรื่องธรรมะและทำให้ได้พบกัลยาณมิตรทางธรรมในเว็บไซต์ได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยพัฒนาความสัมพันธ์จากกัลยาณมิตรในโลกออนไลน์มาเป็นกัลยาณมิตรในโลกความจริง ผู้ตอบแบบสอบถามรู้สึกในระดับปานกลางในการเป็นส่วนหนึ่งของเว็บบอร์ดธรรมะที่ใช้อยู่ และส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญในการตั้ง/ตอบกระทู้เพื่อการสะสมคะแนนหรือเพิ่มอันดับในเว็บบอร์ดและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมในโลกความจริงที่เว็บไซต์จัดทำขึ้น

8. การแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือเยียวยาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา (Healing and Problem Solving in Religion Websites)

ผู้ตอบแบบสอบถามใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาช่วยเยียวยาปัญหาทางธรรมและปัญหาชีวิตในระดับปานกลาง

การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาและการเชื่อมโยงไปยัง Social Network ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี Social Network ประเภท facebook มากเป็นอันดับหนึ่ง และผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าร้อยละ 90 ไม่รู้จัก Social Network ประเภท facebook และ twitter ของเว็บไซต์พลังจิตและเว็บไซต์ดีเอ็มซี ไม่เชื่อมโยงเข้ากับ Social Network ของตนเอง และไม่เคยกดปุ่ม share หรือกด Like เพื่อแบ่งปันบทความไปยัง Social Network ของตนเอง

พฤติกรรมของผู้ตอบแบบสอบถามใช้เว็บไซต์เป็นเครื่องมือในการช่วยทำบุญตามแนวบุญกิริยวัตถุ 10 ได้แก่ การอ่าน/ฟังบทความธรรมะ, การแสดงการอนุโมทนาด้วยการกดปุ่มอนุโมทนา/เขียนข้อความอนุโมทนา , การตั้ง/ตอบกระทู้เพื่อเผยแผ่ธรรมะ, การกดแบ่งปันธรรมะทาง Social Network และการบริจาคเงินสนับสนุนเว็บไซต์

ส่วนที่ 3 ทศนคติการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาโดยผู้ใช้

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์เจาะลึก มีจำนวน 9 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนเป็นผู้ที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาและใช้อินเทอร์เน็ตในเชิงพระพุทธศาสนา ทุกคนมีอายุในช่วง 24-45 ปี ระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นการสื่อสารธรรมะในเว็บไซต์ธรรมะ

ทัศนคติต่อการสนทนาธรรมผ่านเว็บบอร์ดและการแชทรวม

สืบเนื่องจากผลการวิจัยในส่วนที่ 2 ที่การสนทนาธรรมด้วยการแชทสนทนาธรรมทำให้เข้าใจธรรมะในระดับน้อยซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ว่าแชทเป็นการจำลองวิธีการสนทนาในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่ใกล้เคียงมากที่สุด แต่กลับไม่ได้ใช้ในการสนทนาธรรม จากการสัมภาษณ์เจาะลึกจึงทำให้ทราบถึงรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรมทางอินเทอร์เน็ตและปัจจัยที่ทำให้การสนทนาธรรมด้วยรูปแบบการแชทไม่ประสบความสำเร็จ

รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรมออนไลน์ คือ การสื่อสารในเว็บบอร์ด ด้วยการตั้งและตอบกระทู้ เนื่องจากรูปแบบของเว็บบอร์ดที่เปิดพื้นที่ให้สมาชิกตั้งกระทู้ถามเกี่ยวกับหัวข้อธรรมะที่สนใจหรือมีข้อสงสัย เพื่อให้สมาชิกท่านอื่นเข้ามาแสดงความคิดเห็นต่อท้ายได้ โดยรูปแบบของเว็บบอร์ดที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการสนทนาธรรม คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน Asynchronous Many-to-Many Communication ซึ่งผู้ส่งสารสามารถเขียนข้อความทิ้งไว้ในหน้าเว็บเพจนั้นๆ ได้ในช่วงเวลาหนึ่ง โดยที่ผู้รับสารรายอื่นๆ สามารถเข้ามาอ่านหรือเขียนข้อความตอบโต้กลับได้ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง ในการสื่อสารดังกล่าว มีพื้นที่และเวลาให้กระทำการโต้ตอบผ่านกระบวนการคิด พิจารณาไตร่ตรอง กลั่นกรองความคิด อ่านทวนซ้ำ และเรียบเรียงคำตอบก่อนจะเพิ่มคำตอบลงไปในกระทู้นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาประเภทธรรมะเป็นเนื้อหาที่มีความละเอียดและต้องการคำอธิบายที่ชัดเจน และการสื่อสารด้วยตัวอักษรทำให้เกิดการตีความได้มาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเรียบเรียงเนื้อหา ก่อนทำการสื่อสารออกไป อีกทั้งการสนทนาธรรมเป็นการสนทนาแบบที่เน้นเนื้อหา (Content-oriented) มากกว่าการเน้นที่ตัวบุคคล (person-oriented) ในรูปแบบการสนทนาแบบแชท

ในทางกลับกันการแชทในห้องรวม ไม่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรม แม้ว่าการแชทจะจำลองการสนทนาที่ใกล้เคียงกับการสนทนาในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากที่สุด แต่ไม่ได้รับความนิยมใช้ในการสนทนาธรรม เนื่องจากการสนทนาในห้องแชทรวมเร็วเกินไป ทำให้พิมพ์สนทนาโต้ตอบไม่ทัน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการสนทนาที่ต้องการคำอธิบายโดยละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาประเภทธรรมะ นอกจากนี้ผู้สนทนาจะเปลี่ยนไปตลอดเวลา ผู้ใช้จึงไม่รู้ว่ากำลังสนทนากับใครและมีความรู้ในระดับใด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการแชทรวมเหมาะกับการสนทนาเรื่องทั่วไปมากกว่าการสนทนาเรื่องธรรมะ

2. ประเด็นการให้ข้อมูลในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการนำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ด้วยคุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตส่งผลให้การนำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์มีระบบ ระเบียบมากขึ้นด้วยระบบฐานข้อมูล อันส่งผลให้การค้นหาข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลทำได้สะดวกมากขึ้น ตลอดจนการทำให้ข้อมูลที่เคยมีปริมาณจำกัดเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างไม่จำกัดและสามารถเข้าถึงได้หลายยุคพร้อมกัน นับว่าเป็นข้อดีและประโยชน์อย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการใช้สื่อ Multimedia ในการนำเสนอเนื้อหาธรรมะ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนคติแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ เห็นด้วยกับการใช้สื่อ Multimedia เพราะช่วยให้เข้าใจธรรมะมากขึ้น อีกทัศนคติหนึ่งคือ ไม่เห็นด้วยกับการใช้สื่อ Multimedia เพราะไม่ช่วยให้เข้าใจธรรมะมากขึ้น และทัศนคติที่เป็นกลาง คือ จะมีหรือไม่มีสื่อ Multimedia ก็ได้ ไม่มีความจำเป็น เพราะการเข้าใจธรรมะขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และเนื้อหามากกว่ารูปแบบของสื่อ

ทัศนคติต่อความเพียงพอของเนื้อหาธรรมะในสื่ออินเทอร์เน็ต

ปัจจุบันมีเนื้อหาธรรมะในปรากฏในสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมากและครอบคลุมเนื้อหาธรรมะในส่วนปริยัติธรรม

ทัศนคติต่อการเผยแพร่ธรรมะด้วยขรรวาสและพระสงฆ์ทางเว็บไซต์

ข้อมูลที่ได้จากพระสงฆ์โดยตรงจะมีความน่าเชื่อถือสูง เช่น ไฟล์เสียงธรรมจากพระที่มีชื่อเสียง หากแต่เป็นข้อมูลจากขรรวาสในการตั้ง/ตอบกระทู้ต่าง หรือด้วยวิธีการอื่นๆ จะยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลธรรมะที่ให้โดยขรรวาสโดยผู้ใช้ต้องมีวิจารณญาณส่วนบุคคลและการพิจารณาตามเหตุตามผลเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ไร่ก็ดี ระบบการให้คะแนนและการกดปุ่มอนุโมทนาในเว็บบอร์ดโดยสมาชิกและการกำกับดูแลกันเองโดยสมาชิกเว็บบอร์ดและเว็บมาสเตอร์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยบอกความน่าเชื่อถือของข้อมูลได้ส่วนหนึ่ง

ในทางตรงกันข้าม พระสงฆ์ออกมาใช้สื่ออินเทอร์เน็ตหรือใช้ Social Media ด้วยตนเองเพื่อเผยแพร่ธรรมะ จะไม่เพิ่มความน่าเชื่อถือของเนื้อหาธรรมะ แต่จะก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาและความเคลือบแคลงสงสัยในพระสงฆ์รูปนั้นๆ แทน ทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตศรัทธา คือ พระสงฆ์ควรมีตัวกลางหรือให้ขรรวาสกระทำการในโลกอินเทอร์เน็ตแทน

3. ประเด็นการเรียนรู้ธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการเปิดรับและเรียนรู้เนื้อหาธรรมะทางอินเทอร์เน็ต

การเปิดรับสื่อธรรมะแต่ละรูปแบบขึ้นอยู่กับความชอบ (จริต) ของแต่ละบุคคลและขึ้นอยู่กับกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้นวิธีการเปิดรับเนื้อหาธรรมะก็แตกต่างกันไปตามกิจกรรมและวิถีการดำเนินชีวิต แม้ว่าอินเทอร์เน็ตเข้ามาทำให้การสื่อสารเรื่องพระพุทธศาสนามีความรวดเร็ว สะดวก เข้าถึงง่าย เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน เปิดโอกาสให้เรียนรู้ธรรมะได้เพิ่มขึ้น สื่ออินเทอร์เน็ตสามารถเข้ามาเสริมและแทนกิจกรรมทางศาสนาและการฟังธรรมได้บางส่วน แต่

ไม่ได้ช่วยให้เข้าใจธรรมะได้มากขึ้น เพราะมันขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของแต่ละบุคคล เนื่องจากพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติ

4. ประเด็นการให้ประสบการณ์ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อความใกล้ชิดกับธรรมะโดยสื่ออินเทอร์เน็ต

ด้วยคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทำให้เข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ง่ายขึ้น ทำให้คนรู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น ด้วยการฟังไฟล์เสียง การดูวิดีโอ การเปิดรับข้อมูลธรรมะทางเว็บไซต์ และ/หรือ Social Network หรือทางโทรศัพท์มือถือที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต

5. ประเด็นชุมชนธรรมะออนไลน์

ทัศนคติต่อการเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ในเว็บไซต์และใน Social Media

ชุมชนธรรมะออนไลน์ได้เกิดขึ้นแล้วในเว็บไซต์ เห็นได้จากการมีสนทนาโต้ตอบกันและมีการบอกบุญ การแจ้งข่าวและนัดสมาชิกในเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ดให้ออกไปทำกิจกรรมงานบุญร่วมกัน นอกจากนี้ Social Media ยังช่วยให้เกิดชุมชนออนไลน์ที่ใกล้ชิดกับผู้ใช้นามากขึ้น อีกทั้งให้ความรู้สึกมีส่วนร่วมด้วยชุมชนนั้นๆ มากกว่าเว็บไซต์ เพราะปัจจัยพื้นฐานของเครือข่าย Social Media คือ สายสัมพันธ์ของเพื่อนหรือคนรู้จักกันมาเชื่อมโยงกันไว้ และด้วยลักษณะของ Social Media ที่เป็นสื่อเชิงรุก (Active) ที่สามารถส่งข่าวของเพื่อนหรือจากคนที่เชื่อมโยงกันไว้ให้มาถึงผู้ใช้และผู้ใ้ยังยังสามารถส่งข้อความหรือเผยแพร่ข้อมูลต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากเว็บไซต์ที่เป็นสื่อเชิงรับ (Passive) ที่ผู้สนใจต้องเข้าไปหาที่เว็บไซต์นั้นๆ เอง

ทัศนคติต่อการแทนที่กิจกรรมทางศาสนาและใช้เป็นวัดออนไลน์ในสื่ออินเทอร์เน็ต

แม้ว่าอินเทอร์เน็ตจะมีสื่อธรรมะจำนวนมาก เข้าถึงได้ง่าย เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน และทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น อย่างไรก็ตามสื่ออินเทอร์เน็ตเข้ามาแทนกิจกรรมทางศาสนา หรือการไปวัดฟังธรรมได้เพียงบางส่วนเท่านั้น กล่าวคือ สามารถเสริมกิจกรรมนั้นๆ ได้เพียงบางส่วน เพราะศาสนิกชนยังต้องการไปสัมผัสบรรยากาศของพิธีกรรม การทำกิจกรรมร่วมกับศาสนิกชนคนอื่นๆ เพราะจะได้ความอิ่มเอิบใจ ตอบสนองความศรัทธา และเกิดกำลังใจในการปฏิบัติธรรมต่อไป อีกทั้งอินเทอร์เน็ตยังไม่สามารถเข้ามาแทนวัดหรือเป็นวัดออนไลน์ได้โดยสมบูรณ์ เนื่องจากยังขาดปัจจัยเรื่องบรรยากาศ ความร่มรื่น การปลุกเสกเพื่อปฏิบัติธรรมในขั้นสูงและความพร้อมของสื่ออินเทอร์เน็ต

6. ประเด็นการค้นหาทางจิตวิญญาณ

ทัศนคติต่อการค้นหาทางจิตวิญญาณและยกระดับจิตใจ

อินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์และเปิดโอกาสให้ทำบุญได้ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ในระดับทานและศีล เช่น การเป็นพื้นที่บอกกิจกรรมงานบุญและเชิญชวนให้ร่วมกิจกรรม เปิดโอกาสให้อนุโมทนาบุญ การร่วมบริจาคทาน การเผยแพร่ไฟล์เสียงธรรมและการโพสต์ข้อความ

เชิงธรรมะ แต่ไม่สามารถช่วยให้เกิดการทำบุญในระดับภาวณาได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติของแต่ละตัวบุคคลและต้องการสถานที่ที่สงบ

7. ประเด็นการแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือเยียวยาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

เนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์ช่วยให้เกิดที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ ช่วยคลายความเครียดได้ เพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจ ไข้เตือนใจ ตลอดจนการเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ที่ช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยเหลือเยียวยาปัญหาด้วยธรรมะ เพราะเมื่อมีปัญหาผู้ที่สนใจธรรมะเข้าไปหาอ่านหรือฟังธรรมะที่ช่วยบำบัดความทุกข์ของตนเอง

8. ประเด็นการทำให้เป็นการค้าในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการค้าในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา พบว่ามี 3 แนวทาง คือ ทัศนคติในแง่ลบ และลดความน่าเชื่อถือและศรัทธาต่อเว็บไซต์ ทัศนคติเป็นกลางการซื้อขายขึ้นอยู่กับเจตนาและความพึงพอใจระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ และไม่เห็นด้วยกับการซื้อขายพระเครื่อง

9. ข้อจำกัดของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ปริมาณการเปิดรับสื่อ วิธีการนำเสนอเนื้อหา และ วิธีการเปิดรับสื่อ ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และความเร็วอินเทอร์เน็ตของแต่ละบุคคล รวมไปถึงความพร้อมของสื่อธรรมะในประเภทต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อไฟล์เสียงมีปริมาณมาก เนื่องจากผลิตได้ง่ายมีเงื่อนไขในการผลิตและการรับสื่อด้วยการดาวน์โหลดง่ายกว่าสื่อประเภทวิดีโอที่มีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนและมีเงื่อนไขมากกว่า

ข้อเสียอีกประการหนึ่งคือ ไม่มีการคัดกรองเนื้อหาที่มีในอินเทอร์เน็ต ใครก็สามารถลงข้อความที่ต้องการได้ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตต้องมีความรู้เท่าทันสื่อพอสมควรและต้องมีปัญญาพิจารณาเนื้อหาต่างๆ ในเว็บไซต์ด้วยตนเอง

ตอบคำถามวิจัย

1. รูปแบบที่ใช้นำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

เว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยม 4 เว็บไซต์ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาล้วนมีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย ตามทักษะการรับรู้สื่อทั้งการอ่าน การฟังเสียง และการดูภาพเคลื่อนไหวซึ่งจัดทำในรูปแบบบทความออนไลน์สำหรับอ่าน รูปแบบไฟล์เสียงเทศนาและไฟล์เสียงอ่านหนังสือ และรูปแบบของวิดีโอ ซึ่งสอดคล้องกับพิมพ์เดือน จาตุรงค์กุล ที่ได้สรุปว่าการสื่อสารในเว็บไซต์ปัจจุบันเป็นรูปแบบของสื่อประสมมัลติมีเดีย (Multimedia) ซึ่งแบ่งองค์ประกอบของสื่อออกได้เป็น 5 ชนิด ได้แก่ ข้อความหรือตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว

เสียง และวิดีโอโดยเรียงตามความสามารถถ่ายทอดความหมายตามรูปแบบการสื่อสารจากน้อยไปมาก อีกทั้งยังมีรูปแบบรายการธรรมะที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมและครอบคลุมกับรสนิยมและความชอบของบุคคล เช่น รายการบทความธรรมะ รายการบันเทิงธรรมะเป็นต้น ความหลากหลายของรูปแบบสื่อมีข้อดีและสอดคล้องกับความชอบ(จริต)ในการเปิดรับเนื้อหาธรรมะของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น บางคนเข้าใจธรรมะได้ดีด้วยการฟัง ในขณะที่บางคนเข้าใจธรรมะได้ดีด้วยการอ่าน อีกทั้งด้วยรูปแบบสื่อที่มีหลากหลายนี้เองยังทำให้การเปิดรับสื่อธรรมะมีความยืดหยุ่นตามลักษณะกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล เช่น การฟังไฟล์เสียงธรรมะเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเปิดรับเนื้อหาธรรมะในขณะเดินทางหรือก่อนนอน หรือการอ่านเนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์เมื่อมีเวลาว่าง

นอกจากนี้ ผู้เข้าใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่มีอายุต่างกัน คือ ตั้งแต่ช่วงอายุวัยรุ่น, วัยทำงานตอนกลาง และวัยทำงานตอนปลายถึงวัยผู้ใหญ่ มีความสนใจต่อรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทุกช่วงอายุชอบเปิดรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยการอ่านบทความธรรมะออนไลน์มากเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสอง คือ การฟังธรรมะออนไลน์ และอันดับสุดท้ายคือ การดูคลิปวิดีโอเทศนา

การใช้เทคโนโลยีสื่อประสมมัลติมีเดียที่แตกต่างกันในการนำเสนอเนื้อหาธรรมะแม้จะสร้างความหลากหลายและเพิ่มทางเลือกในการเปิดรับเนื้อหาธรรมะ แต่การใช้สื่อที่มากเกินไปอาจไม่มีความจำเป็นสำหรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่เน้นการเข้าใจแก่นพระศาสนาด้วยปัญญาของตนเอง และผู้ที่สนใจ ศึกษาและปฏิบัติธรรมมาระยะหนึ่ง จะเห็นว่าสื่อประสมมัลติมีเดีย สิ่งที่เกิดขึ้นความจำเป็น อย่างไรก็ตามก็ดี การใช้สื่อประสมมัลติมีเดียอาจจะมีประโยชน์ต่อผู้ที่เพิ่งสนใจพระพุทธศาสนาในระดับเริ่มต้น เพราะเป็นการดึงดูดความสนใจผู้ที่เพิ่งเริ่มหันมาสนใจและศึกษาพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น

การปฏิสัมพันธ์ที่พบในทุกเว็บไซต์คือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน : Asynchronous One-to-Many Communication คือ การอ่านเนื้อหาต่างๆ ที่นำเสนอในเว็บไซต์ นอกจากนี้ คุณสมบัติอีกประการที่ทำให้สื่ออินเทอร์เน็ตโดดเด่นและแตกต่างจากสื่อชนิดอื่น คือ การปฏิสัมพันธ์แบบสองทางระหว่างผู้รับสารและผู้รับสารในส่วนเว็บบอร์ดและ/หรือห้องแชทของเว็บไซต์ โดยเป็นการเปิดพื้นที่เสรีให้ผู้ที่มีสมาชิกร่วมเข้ามาตั้งกระทู้หรือตอบกระทู้ต่างๆ ได้ภายใต้กฎกติกาของเว็บบอร์ดหรือเข้ามาสนทนากัน โดยการสื่อสารในเว็บบอร์ดเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน Asynchronous Many-to-Many Communication และการสื่อสารในห้องแชทเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร แบบพร้อมกัน : Synchronous One-to-One, Many-to-Many Communication ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารโดยการสื่อสารผ่านตัวกลางสอดคล้องกับแนวคิดสื่อปฏิสัมพันธ์ของ Steuer คือการรับรู้ในตัวกลางของกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลแต่ต่างสถานที่ และที่สำคัญคือ การสื่อสารนั้นๆ สามารถได้รับการตอบกลับอย่างรวดเร็วและสะดวกกว่าการโต้ตอบกับสื่อชนิดอื่นที่ใช้เวลานานและอาจจะไม่ได้รับการตอบสนอง

นอกจากนี้สื่ออินเทอร์เน็ตยังได้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างผู้รับสารและผู้รับสารเลือนลางลง เนื่องจากผู้รับสารสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสาร หรือแม้กระทั่งผู้ผลิตสารในโลกออนไลน์ และผู้ส่งสารก็สามารถเป็นผู้รับสารได้ในเวลาเดียวกันนั่นเองตามคำจำกัดความของ Alvin Toffler ที่ใช้เรียกผู้ผลิตสารและผู้รับสารในคนๆ เดียวว่า Prosumer หรือผู้ใช้สาร ซึ่งเห็นได้ชัดจากรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารในเว็บบอร์ดที่ผู้ส่งสารหรือผลิตสารในกระทู้หนึ่งๆ สามารถเป็นผู้รับสารในอีกระทู้หนึ่งๆ ได้ในเวลาเดียวกัน

ด้วยรูปแบบการนำเสนอแบบเว็บบอร์ดที่มีการโต้ตอบกันระหว่างกลุ่มผู้ใช้ การแสดงความคิดเห็น การแจ้งประกาศการทำบุญ การร่วมอนุโมทนาบุญในเว็บบอร์ด ล้วนทำให้เกิดชุมชนธรรมะออนไลน์ขึ้น จากการศึกษา เว็บไซต์พลังจิตจัดว่าเป็นเว็บไซต์ที่มีความเป็นชุมชนสูงและเปิดเป็นสาธารณะมาก เห็นได้จากรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาเกือบทั้งหมดของเว็บไซต์พลังจิตอยู่ในรูปแบบเว็บบอร์ดและการตั้งกระทู้ โดยเนื้อหาถูกนำเสนอได้อย่างเสรีและมีผู้เข้ามาตอบกระทู้ได้อย่างเสรีเช่นกัน และการนำเสนอข่าวสารข้อมูลทั้งเรื่องทั่วไปและเรื่องในวงการศาสนา โดยที่ยังคงจุดประสงค์ของเว็บไซต์คือ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในขณะที่เว็บไซต์ดีเอ็มซีมีความเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์เฉพาะกลุ่มผู้ที่ศรัทธาวัตรพระธรรมกาย เห็นได้จากการการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลและกิจกรรมของวัดพระธรรมกายเท่านั้น เว็บไซต์ธรรมจักรมีเว็บบอร์ดเป็นของตนเองและจัดว่าเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ชุมชนหนึ่งเช่นกัน เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่าชุมชนธรรมะออนไลน์ในเว็บพลังจิต และเว็บไซต์พุทธมามีไม่มีชุมชนออนไลน์เลย เนื่องจากไม่มีเว็บบอร์ด

2. เนื้อหาที่นำเสนอในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

จากการศึกษา เว็บไซต์พระพุทธศาสนาทั้ง 4 เว็บไซต์ พบว่าทุกเว็บไซต์มีการนำเสนอประเด็นเนื้อหาพระพุทธศาสนาได้ครบถ้วน ทั้งในประเด็นเนื้อหาพระพุทธศาสนา ข่าวยุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกว่าที่ว่า ปัจจุบันมีเนื้อหาธรรมะเชิงปริยัติในอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก

3. การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

Harold Innis กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีการสื่อสารย่อมทำให้เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับใดระดับหนึ่งและ Hiltz กล่าวว่า การเข้ามาของการสื่อสารรูปแบบใหม่จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ 3 รูปแบบ ได้แก่ ปรากฏการณ์แทนที่ ปรากฏการณ์เสริม และปรากฏการณ์แผ่ขยาย

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าการสื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับปัจเจกบุคคล คือ ผู้ใช้เลือกที่จะเปิดรับเนื้อหาธรรมะจากสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่าการเปิดรับจากสื่อสารมวลชนหรือสื่อสิ่งพิมพ์ เนื่องจากการเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตมีความเป็นอิสระและขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ใช้ (on-demand) มากกว่าสื่อมวลชนที่นอกจากจะมีพื้นที่สำหรับเนื้อหาธรรมะอย่างจำกัดแล้วยังมีข้อจำกัดเรื่องช่วงเวลาที่จะไม่สะดวกสำหรับผู้ใช้งานกลุ่ม แต่ในการเปิดรับเนื้อหาต่าง ๆ ในอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้สามารถเลือกเวลาความสะดวกของตนเอง และสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะในอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rice ที่ได้วิเคราะห์ว่าสื่ออินเทอร์เน็ตมีศักยภาพแตกต่างจากสื่ออื่นๆ ด้านความเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ข้อจำกัด (Freedom of constraints) ขอบเขตการสื่อสาร (Mode of technical bandwidth) และการติดต่อกันอย่างเป็นเครือข่าย (Network of flows)

อย่างไรก็ตามการเข้ามาของสื่ออินเทอร์เน็ตยังไม่สร้างผลกระทบไปถึงระดับสังคมหรือระดับสถาบันสังคม เนื่องจากยังมีข้อจำกัดด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคมซึ่งส่งผลถึงการเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตของสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ

สื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามาสร้างปรากฏการณ์เสริม (Add-on) และแผ่ขยาย (Expansion) การสื่อสารดั้งเดิม นอกจากการอ่านจากหนังสือธรรมะเพื่อเรียนรู้ธรรมะแล้ว ยังใช้อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมะ ใช้ค้นหาเนื้อหาธรรมะ ใช้เป็นแหล่งพึ่งพิงทางใจเมื่อมีปัญหาชีวิตหรือเมื่อต้องการกลั่นแกล้งมิตรทางธรรม หรือแม้กระทั่งการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ในระดับทานและศีล ตลอดจนเข้ามาเสริมและแผ่ขยายภารกิจกรรมทางศาสนาบางอย่าง เช่น การฟังเทศน์และการทำบุญทำทาน สื่ออินเทอร์เน็ตได้เปิดโอกาสและแผ่ขยายการเรียนรู้ธรรมะให้กว้างไกลออกไป สำหรับผู้ที่ไม่สะดวกในการเดินทางไปวัดก็สามารถรับฟังธรรมเทศนาเดียวกันกับผู้เดินทางไปฟังที่วัดได้เช่นกัน ผู้ใช้สามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะที่ต้องการอย่างไม่จำกัดทราบเท่าที่ผู้สื่อสารสามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้

การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ มุมมองจากเว็บไซต์ และมุมมองจากผู้ใช้

การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศจากมุมมองของเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

การใช้ประโยชน์ที่ประสบความสำเร็จ คือ การเชื่อมโยงกิจกรรมในเว็บบอร์ดให้ออกไปยังกิจกรรมต่างที่เกิดขึ้นนอกโลกออนไลน์ โดยการประชาสัมพันธ์และประกาศกิจกรรมงานบุญต่างๆ ในเว็บบอร์ด เพื่อให้ผู้สนใจเข้าร่วมและเกิดเป็นกิจกรรมจริงในโลกความจริง และยังมีการเชื่อมโยงเว็บไซต์ไปยังสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุและสื่อโทรทัศน์ ในเว็บไซต์ดีเอ็มซีที่เนื้อหาเกือบทั้งหมดถูกส่งมาจากสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมและนำมาจัดเก็บและเผยแพร่ออกสู่สาธารณะด้วยเว็บไซต์ และยังเชื่อมโยงต่อไปถึงสถานีวิทยุอีกด้วย และที่สำคัญที่สุดในช่วงปี 2553-2554 ที่กระแสเครือข่ายสังคม หรือ Social Network กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทยและทั่วโลก เป็นการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นเครือข่ายโดยใช้ความสัมพันธ์เป็นตัวเชื่อมโยงคน

เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้เกิดมิติใหม่ในการสื่อสารที่รวดเร็ว เข้าถึงง่ายกว่าการสื่อสารด้วยระบบอีเมลและเว็บไซต์ และผู้ใช้รู้สึกมีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของสื่อนั้นๆ เพราะเป็นสื่อเชิงรุกที่ส่งตรงเข้าหาผู้ใช้โดยตรงเมื่อเชื่อมโยงเครือข่ายและความสัมพันธ์กันไว้แล้ว ประกอบกับอุปกรณ์การสื่อสารในยุคปัจจุบันที่สามารถใช้เป็นสื่ออย่างหนึ่งและสามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา ยิ่งทำให้รู้สึกว่า การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องง่าย เว็บไซต์พระพุทธศาสนาอย่างเว็บไซต์พลังจิตและเว็บไซต์ดีเอ็มซีก็เข้าร่วมในระบบเครือข่ายทางสังคม Facebook และ Twitter ด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยพบว่าการเชื่อมโยงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เข้ากับรูปแบบสื่อทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสารมวลชนและการสื่อสารในโลกออนไลน์ให้เกิดเป็นกิจกรรมในโลกความเป็นจริง เป็นการบูรณาการการใช้สื่ออย่างรอบด้านและทำให้โลกอินเทอร์เน็ตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันอย่างไม่เคอะเขินเหมือนอย่างกับการอ่านหนังสือพิมพ์และการฟังวิทยุเป็นช่องทางการรับข่าวสารในอดีต

การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศจากมุมมองของผู้ใช้

Katz ให้ความสำคัญในการศึกษาการใช้สื่อตามความพึงพอใจของผู้รับสาร ตามแนวคิด Uses and Gratifications จากการศึกษาพบว่า ผู้ใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาใช้สื่อเพื่อความต้องการ 3 ประการ ได้แก่

เพื่อความต้องการทางสารสนเทศ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์และเป็นคุณสมบัติขั้นแรกของสื่ออินเทอร์เน็ต ผู้ใช้ส่วนมากเข้ามาอ่านข้อความ บทความธรรมะและคำสอนต่างๆ ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา และยังใช้เพื่อติดตามข่าวสารข้อมูลของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมที่ตนเองศรัทธาตลอดจนข่าวสารงานบุญต่างๆ อีกทั้งยังใช้เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ต้องการได้ตามความสนใจ ผู้ใช้ส่วนมากมีความเห็นว่าเนื้อหาธรรมะที่มีในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา มีจำนวนมากและครอบคลุมเพียงพอต่อความต้องการของตนเองแล้ว เช่น เมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับธรรมะข้อใดก็สามารถพิมพ์คำค้นที่ต้องการก็จะเจอข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้แทบจะทันที หรือหากต้องการค้นหาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ก็สามารถทำได้ในเว็บไซต์พระไตรปิฎกออนไลน์ ที่มีระบบฐานข้อมูลที่ช่วยให้การค้นหาเป็นไปได้ง่าย สะดวกและตรงกับความต้องการโดยใช้เวลาน้อยกว่าการค้นหาจากพระไตรปิฎกที่เป็นเล่มจริง

เพื่อความต้องการการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้ใช้ส่วนมากเชื่อว่าเมื่อเข้าเว็บไซต์ธรรมะ จะได้พบคนที่มีความสนใจเรื่องธรรมะเช่นเดียวกับตน เช่น ในเว็บไซต์พลังจิตก็มีแนวโน้มจะได้พบความที่มีความศรัทธาในหลวงพ่อดำรงโชติธาดา เพราะสื่ออินเทอร์เน็ตได้แบ่งกลุ่มคนที่เข้าใช้ตามความสนใจในเรื่องต่างๆ ตามเนื้อหาในเว็บไซต์ คนที่มีความสนใจเรื่องเดียวกันก็จะรวมตัวและใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์นั้นๆ โดยมีเว็บบอร์ดเป็นรูปแบบการสื่อสารหลักที่ทำให้เกิดการแสดงออกร่วมกันและรวมตัวกันเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเว็บบอร์ดไม่เพียงเป็นกระดานข่าวเพื่อส่งข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างให้มีการพูดคุยซักถาม ปรึกษาปัญหาและเกิดการช่วยเหลือเยียวยา อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการสร้างสังคมแห่ง

การเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ กล่าวคือ การรวมตัวกันของผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน ได้เข้ามาแบ่งปันประสบการณ์ ร่วมแก้ปัญหาต่างๆที่อยู่ในความสนใจและมีความเชี่ยวชาญ จะทำให้การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นมีประสิทธิภาพ มีวิธีการแก้ไขปัญหาหรือการแนะนำแนวทางที่หลากหลาย เมื่อมีการพูดคุยถึงปัญหาเรื่องใดๆแล้ว การสนทนานั้นก็ยังคงอยู่ในเว็บบอร์ดนั้นๆ แม้จะพูดจบไปแล้ว แต่บทสนทนานั้นจะคงอยู่และสามารถกลับมาค้นหาได้ภายหลัง ก็จะเป็นแนวทางการจัดการกับปัญหาทางหนึ่ง

เพื่อความต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้กับบุคคล เว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นมาเป็นแรงเสริมค่านิยมส่วนบุคคล อันได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือความศรัทธาต่อพระอาจารย์บางรูป อีกทั้งยังช่วยทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะและพระอาจารย์มากขึ้น มีความหนักแน่นต่อพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น เพราะได้เข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ถี่ขึ้นและสามารถจัดการให้อยู่กับตนเองได้ตลอดตามความสะดวก นอกจากนี้บุคคลยังสามารถแสดงออกค่านิยมร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยการตั้ง/ตอบกระทู้ในเว็บบอร์ดและระบบการกดปุ่มอนุโมทนา การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆในเว็บบอร์ดจะช่วยสร้างความเป็นตัวตน ความเป็นเอกลักษณ์ให้กับบุคคลด้วยระบบคะแนนสะสม ซึ่งเชื่อมโยงต่อไปยังความน่าเชื่อถือของเนื้อหาที่นำเสนอโดยบุคคลนั้นๆในเว็บบอร์ด เพราะเมื่อมีคะแนนมากแสดงว่ามีปฏิสัมพันธ์ในเว็บบอร์ดนี้เป็นประจำและได้รับการยอมรับจากสมาชิกคนอื่น

เพื่อความต้องการความบันเทิง การเข้าเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งเกิดจากความต้องการที่พึง ที่หลีกเลี่ยงจากปัญหาต่างๆ และการผ่อนคลายจากปัญหาในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนามีจำนวนมาก ทั้งที่เป็นบทความออนไลน์ ไฟล์เสียงธรรมะหรือแม้กระทั่งวิดีโอที่มีในหลายหัวข้อ ทำให้สามารถค้นหาเนื้อหาที่ตรงกับความต้องการในช่วงเวลานั้นๆ และยังช่วยให้จิตใจผ่อนคลายจากปัญหาได้ในระดับหนึ่ง รวมไปถึงพื้นที่ในเว็บบอร์ดที่เปิดโอกาสให้ตั้งกระทู้เกี่ยวกับปัญหาที่ตนเองประสบมาได้อย่างเสรี นับว่าเป็นการระบายความเครียด และเมื่อได้รับการตอบสนองจากผู้ใช้เว็บบอร์ดคนอื่นด้วยการให้กำลังใจหรือทางแก้ปัญหาที่ช่วยให้รู้สึกผ่อนคลายและรักษาเยียวยาได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาในเชิงนิเทศศาสตร์และการสื่อสารแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์ในเชิงธรรมะที่เห็นได้ชัดเจนในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ได้แก่

การใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำบุญอย่างหนึ่ง ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือการเป็นแหล่งรวมเนื้อหาธรรมะที่เอื้อให้เกิดการฟังธรรม เทศนา การอ่านหนังสือธรรมะ และการรับเนื้อหาธรรมะในวงกว้างขึ้นอย่างไม่จำกัด เป็นแหล่งรวมโครงการทำบุญทำทาน สร้างพระ สร้างวัดต่างๆและด้วยตัวเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเองก็มีระบบที่น้อมนำใจให้เป็นกุศลอยู่เสมอด้วยการมีระบบปุ่มอนุโมทนา ที่ทำให้การอนุโมทนาบุญและเห็นบุญที่เกิดจากการอนุโมทนาเป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำบุญสะสมกรรมดีต่อไป อีกทางหนึ่งก็เป็นการแสดงเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนและความน่าเชื่อถือของบุคคล อีกทั้งรูปแบบการสื่อสารแบบเว็บบอร์ดยังเปิดโอกาสให้ฆราวาสเข้ามามี

กระทำเพื่อเผยแพร่ธรรมะในหัวข้อต่างๆหรือเข้ามาแบ่งปันประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหา หรือการปฏิบัติธรรมที่อาจเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ก็นับว่าเป็นการทำบุญตาม หลักบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่างหนึ่งด้านการให้ธรรมะเป็นทาน

ทั้งนี้การเผยแพร่ธรรมะโดยชมราวาสอาจส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของเนื้อหาข้อมูลที่ นำมาเผยแพร่ว่าจะเป็นจริงและตรงหรือไม่ ผู้ใช้สื่อส่วนใหญ่มีความตระหนักรู้ว่าต้องใช้ปัญญา พิจารณาและใช้วิจารณญาณของตนเองในการเลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อเนื้อหาเหล่านั้นๆ และระบบ คะแนนสะสมก็สามารถช่วยเป็นปัจจัยหนึ่งในคัดกรองและเลือกเนื้อหาที่มีความน่าเชื่อถือได้

การใช้เว็บไซต์ในการสร้างบรรยากาศแห่งธรรม เนื่องจากในชีวิตประจำวันคนส่วนใหญ่จะหมดไปกับการทำงานและการเดินทาง ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีเวลาและไม่สะดวกในเดินทางไป วัดเพื่อฟังธรรมหรือไปพบพระอาจารย์ที่ตนเองศรัทธา แต่เมื่อมีเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่มี เนื้อหาธรรมะจำนวนมากและสามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยสื่ออินเทอร์เน็ต ทำให้ธรรมะสามารถ แทรกซึมเข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น ทั้งที่เป็นการดาวน์โหลดไฟล์เสียงธรรมะเพื่อ เอาไว้ฟังระหว่างเดินทางหรือการเข้าหน้าเว็บไซต์ธรรมะที่สะดวกและใช้เวลาไม่นาน ตลอดจน การปรับแต่งและเลือกติดตามSocial Mediaที่เกี่ยวกับธรรมะเพื่อสร้างบรรยากาศธรรมะให้ เกิดขึ้นรอบตัวและเพื่อเตือนใจและระลึกถึงธรรมะตลอด ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น

การใช้เว็บไซต์เพื่อเสริมกิจกรรมทางศาสนา ด้วยรูปแบบเนื้อหาธรรมะที่มีอยู่อย่าง หลากหลายรูปแบบตามทักษะการรับสื่อที่เหมาะสมกับความชอบและกิจกรรมประจำวัน ทำให้สื่อ อินเทอร์เน็ตเข้ามาเสริมและแผ่ขยายการไปวัดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมได้เกือบสมบูรณ์ โดยผู้รับ สื่อรู้สึกเข้าใจในเนื้อหาและรู้สึกได้บุญเหมือนกับการไปฟังด้วยตัวเองในสถานที่จริง หรือกระทั่ง การโอนเงินเพื่อทำบุญทางอินเทอร์เน็ตก็รู้สึกว่าได้บุญเช่นกัน แต่ยังไม่สามารถเข้ามาแทนที่การ ไปวัดเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนาได้ เนื่องจากผู้ใช้อย่างต้องการบรรยากาศความร่มรื่นของวัด บรรยากาศของการร่วมพิธีกรรมกับศาสนิกชนคนอื่นๆ ได้เห็นว่ามีคนอื่นอีกมากมายที่มีความ เชื่อและศรัทธาเดียวกัน ทำให้เกิดความอบอุ่นใจและความอึดเอิบใจ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ มีเนื้อหาประเภทพระพุทธศาสนาและธรรมะในสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างแท้จริง หากไม่ใช่เว็บไซต์ พระพุทธศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นด้วยองค์กรทางศาสนาหรือองค์กรที่รัฐบาลสนับสนุน เช่น กรมการ ศาสนา เว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่มีในปัจจุบันรวมถึงเว็บไซต์ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาส่วนใหญ่ ล้วนมีภาคเอกชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ โดยกลุ่มคนเหล่านี้ก่อตั้งเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ขึ้นจากแรงศรัทธา ในพระพุทธศาสนาส่วนบุคคลทั้งสิ้น จนเกิดการรวมตัวกัน ใช้เงินทุนส่วนตัว และก่อตั้งเป็นเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเว็บไซต์หนึ่งขึ้นมา จากสรุปผลการวิจัยการสื่อสารและ การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าเว็บไซต์

พระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมและมีคนเข้าใช้เว็บไซต์อย่างสม่ำเสมอเป็นเว็บไซต์ที่ก่อตั้งขึ้นจากกลุ่มคนในภาคเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร

เมื่อมองในมุมของผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาสรุปผลการวิจัยพบว่าไม่มีช่องว่างทางอายุสำหรับผู้สนใจเรื่องพระพุทธศาสนาในการเข้าใช้สื่ออินเทอร์เน็ต กล่าวคือ ช่วงอายุของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไม่มีผลต่อการเพื่อเปิดรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาด้วยสื่ออินเทอร์เน็ต หากบุคคลนั้นสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้และมีความสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

แม้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารในรูปแบบอินเทอร์เน็ตจะมามีบทบาทในชีวิตประจำวันและส่งผลกระทบในวงกว้างต่อประสิทธิภาพและขอบเขตของการสื่อสาร แต่ตัวเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบสื่ออินเทอร์เน็ตไม่ได้เป็นตัวกำหนดความต้องการเชิงธรรมชาติและความสนใจในพระพุทธศาสนาของบุคคล หากแต่ความต้องการของบุคคล (Need) เป็นตัวกำหนดและเป็นแรงผลักดัน (Motivation) ให้เลือกใช้สื่อต่างๆตามความพึงพอใจและเพื่อตอบสนองความต้องการนั้นของตนเอง (Uses and Gratifications) ซึ่งไม่สามารถอธิบายด้วยแนวคิดเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดสังคม (Technological Determinism) ในกรณีการใช้อินเทอร์เน็ตกับเนื้อหาพระพุทธศาสนา

ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นผู้เลือกใช้สื่อรูปแบบต่างๆในการตอบสนองความต้องการทางพระพุทธศาสนาและการใช้ประโยชน์เชิงธรรมชาติในประเด็นต่างๆต่อไปนี้

1. แนวทางการเปิดรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่เปลี่ยนไปจากอดีตและแนวโน้มต่อไปในยุคข้อมูลข่าวสาร

จากผลการศึกษา พบว่ามีการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก ซึ่งอินเทอร์เน็ตถือว่าเป็นสื่อใหม่และเป็นสื่อทางเลือกที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเริ่มจะมีบทบาทในเชิงศาสนามากกว่าสื่อกระแสหลักอย่างสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบอีกว่าคนส่วนใหญ่กลับให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ในฐานะผู้ให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนาในอันดับรองจากสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์และ สื่อเทป/ซีดี ซึ่งกล่าวได้ว่าแนวทางการศึกษาพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนไปจากวิธีการดั้งเดิม คือ สถาบันสงฆ์มีพระสงฆ์เป็นผู้ประพจน์ดี ประพจน์ชอบ มีหน้าที่สั่งสอนธรรมะให้แก่ประชาชน แต่ในยุคปัจจุบัน กลับถูกลดบทบาทความสำคัญลง คนเข้าวัดน้อยลง

บทบาทของพระสงฆ์ในเป็นแหล่งข้อมูลธรรมะในระดับเริ่มแรกและบทบาทการสั่งสอนหลักธรรมลดน้อยลงไป จากที่เคยเป็นมาในอดีต มีสาเหตุมาจากวิกฤตศรัทธาต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์บางรูป ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลา เรื่องการเงิน การทำการค้า ฯลฯ จนมีบางคนกล่าวว่าน่าจะนับถือเพียงแค่ 2 รัตนะ คือ พระพุทธ และ พระธรรม ส่วนพระสงฆ์ ไม่นับถือว่า

จะนับถือต่อไปหรือไม่¹ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของพระสงฆ์เองเป็นต้นเหตุแห่งการเสื่อมศรัทธาของประชาชน ได้แก่

งานวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ปัจจุบันกับผลกระทบต่อสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจ โดย ณรงค์ เสงี่ยมประชา² ว่าด้วยการศึกษาจากสื่อสิ่งพิมพ์พบว่า บทบาทของสงฆ์ที่แสดงบ้อยที่สุดมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ การเสพเมถุนและการประพฤติดนินา ซึ่งสอดคล้องกับข่าวในช่วงปี พ.ศ. 2540 เกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเรื่องเพศเช่น กรณีพระยันตระมีความสัมพันธ์กับสีกา กรณีพระนิกรมีความสัมพันธ์กับนางอรประวีณา กรณีพระพุทธรักษาภวนามีความสัมพันธ์เสื่อมเสียกับเด็กในวัด หนึ่งในบทบาทของสงฆ์ที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาต่อตัวพระสงฆ์เอง ได้แก่ การรับบริจาค ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สถาบันสงฆ์กำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจทางเศรษฐกิจ เดินสวนทางกับทิศทางแห่งความสุขที่แท้จริงในการเดินหนาสู่โลกุตระธรรม³

นอกจากนี้ ในงานวิจัยเรื่องวิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ของ บุญศรี พรหมมาพันธุ์ และ กิตติพงษ์ วงศ์สุนทร⁴ ในสังกัดสถาบันวัฒนธรรมศึกษา ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พระสงฆ์บางรูปปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความศรัทธาจากประชาชน และประพฤติด้อยยานในวินัยสงฆ์ โดยมุ่งไปทางไสยศาสตร์ และมีความเห็นว่า หนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา ได้แก่ เรื่องความประพฤติของพระสงฆ์ในเรื่องชู้สาว และ เรื่องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มากเกินไป ไม่ดำเนินชีวิตแบบสมณะ รวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมในทางศาสนาที่มีความฟุ่มเฟือย เน้นผลประโยชน์มากเกินไป จนละเลยคำสอนทางศาสนา

สื่อสารมวลชน วิทยูโทรทัศน์ที่เป็นสื่อกระแสหลักในสังคม แต่เป็นสื่อที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาพระพุทธศาสนาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะค่อนข้างน้อย เห็นได้จากการให้พื้นที่รายการธรรมะโดยไม่พบว่ามียารายการธรรมะในช่วงเวลาที่ได้รับความนิยม (Prime-time) แต่เป็นรายการประเภทข่าวและละครที่นำเสนอในช่วงเวลาดังกล่าว อีกทั้งช่วงเวลาสำหรับรายการธรรมะมักจะจัดอยู่ในช่วงเวลาที่ ไม่เหมาะสม เช่น เข้าเกินไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับกิจวัตรประจำวันของคนส่วนใหญ่ที่มีภาระหน้าที่ในแต่ละวัน จึงไม่ค่อยได้รับชมโทรทัศน์ ประกอบกับการให้พื้นที่กับรายการธรรมะที่น้อยอยู่แล้ว จึงทำให้คนที่มีความสนใจไม่เลือกใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศาสนาเพราะเนื้อหาปริมาณน้อยและไม่สะดวกเรื่องเวลาในการรับชม ในทางตรงกันข้าม สื่อกระแสหลักกลับให้ความสำคัญกับเรื่องราวในแง่ลบของพระสงฆ์ เช่น พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเรื่องต่างๆ จึง

¹ มานพ นักการเรือน, วิกฤตศรัทธาต่อพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์, พระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน, เคล็ดไทย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ, 2544, หน้า 60.

² ณรงค์ เสงี่ยมประชา, บทบาทของพระสงฆ์ปัจจุบันกับผลกระทบต่อสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจ, ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2544.

³ พัทธยา ว่องกุล, พุทธวิบัติ: สถาบันสงฆ์หลังทศวรรษความหวังหรือ?, พุทธวิบัติ? วิกฤตศาสนาอยุธยาฉบับไทย, กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยธรรม, 2542.

⁴ บุญศรี พรหมมาพันธุ์ และ กิตติพงษ์ วงศ์สุนทร, วิกฤตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา, งานวิจัยและพัฒนาสถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2539

ยังเป็นการเน้นให้เห็นว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่นำเลื่อมใสอีกต่อไป ซึ่งได้ส่งผลต่อไปยังความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในส่วนรวม

รวมไปถึงการนำเสนอข่าวของสื่อสารมวลชนก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยหนึ่งที่อาจจะเน้นย้ำพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์⁵ ดังที่ศ.กิตติมา สุรสนธิ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า จากงานวิจัยเรื่องบทบาทการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพุทธศาสนาของสื่อมวลชนไทยในสายตาของพุทธศาสนา ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ถูกนำเสนอเป็นเรื่องเชิงลบค่อนข้างมาก เช่น พระกับเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ ใ้หวย ประพฤติผิดในกามราคะ ดุริตโกลาหมก เป็นต้น โดยเนื้อหาที่ทำให้พุทธศาสนิกชนรู้สึกไม่ดีมากที่สุดและเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนามากที่สุด คือ การมั่วในเรื่องกามราคะของพระสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 51.5 ซึ่งการเสื่อมศรัทธาในสถาบันสงฆ์เป็นต้นเหตุที่ทำให้คนส่วนใหญ่ทำบุญใส่บาตรน้อยลง ส่งผลต่อการทำนุบำรุงศาสนาเนื่องจากพระสงฆ์ต้องอาศัยการอุปถัมภ์ด้านวัตถุปัจจัยจากฆราวาส อีกทั้งพระมหาประเสริฐ อลีโน (ตุ่มทอง) ได้ศึกษา บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ในการนำเสนอเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชนและกรุงเทพ 2549⁶ พบว่า การนำเสนอเนื้อหาในบางครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือพิมพ์ เป็นการนำเสนอที่มีอคติต่อพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ ใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม สื่อความหมายไปในทางดูหมิ่นดูแคลน คำกำกวม คำส่อเสียด และคำไม่สุภาพอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาที่ใช้ในการพาดหัวข่าว พร้อมทั้งขาดการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า สื่อสารมวลชนรวมไปถึงสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์ ที่เป็นกระแสหลักไม่มีบทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและใช้ประโยชน์เพื่อการศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้ำยังเป็นสื่อที่ยังส่งเสริมภาพลักษณ์เสื่อมเสียของพระสงฆ์บางรูปออกไป จนอาจจะสร้างความเข้าใจแบบเหมารวมว่าพระสงฆ์ทุกรูปเป็นเช่นนั้นด้วย ดูเหมือนว่าสื่อวิทยุโทรทัศน์จะเป็นสื่อที่ทำลายภาพลักษณ์อันดีของพระพุทธศาสนาเสียเอง

ในทางกลับกัน สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือธรรมะ และสื่อประเภทเทปซีดี มีผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาใช้เพื่อเปิดรับเนื้อหาธรรมะมากกว่าสื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อบุคคล ทำให้เห็นว่าแนวโน้มการเรียนรู้ศึกษาธรรมะได้เปลี่ยนไปแล้วอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ผู้ที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาสนใจค้นหาและเรียนรู้หลักธรรมด้วยตนเอง อีกทั้งประชาชนยังเคยชินกับการใช้ทักษะการอ่านและฟังเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาหลักธรรมได้เป็นอย่างดี

⁵ ผลวิจัยข่าวพระฉาวมั่วสีกา ทำคนเสื่อมศรัทธาศาสนาพุทธ, [ออนไลน์] , หนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก, 11 กันยายน 2549, แหล่งที่มา

http://www.mediatthai.net/module/newsdesk/newsdesk_subcat1.php?board_id=5063

⁶ พระมหาประเสริฐ อลีโน (ตุ่มทอง) , "บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ในการนำเสนอเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชนและกรุงเทพ 2549" , พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ) , มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2549.

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า มีรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทเทปซีดีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดแนวโน้มการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในสื่ออินเทอร์เน็ต เนื่องจากการเทียบปริมาณของเนื้อหาหลักธรรมคำสอนในสื่อประเภทต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ ธรรมะ สื่อประเภทเสียงเทศนา และสื่อวิดีโอรายการธรรมะที่ใช้ในสื่อโทรทัศน์ จะเห็นว่าสื่อวิดีโอ ยังมีปริมาณน้อยกว่าหนังสือธรรมะ อีกทั้งสื่อวิดีโอยังมีความสลับซับซ้อนมากทั้งในแง่การผลิต การจัดเก็บ การแปลงเนื้อหาให้อยู่ในรูปของไฟล์ดิจิทัล ตลอดจนการนำขึ้นไปไว้ในเว็บไซต์เพื่อเปิดดูแบบออนไลน์หรือเพื่อการดาวน์โหลด ในขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทเสียง สามารถนำมาแปลงรูปแบบได้ง่ายกว่า ประหยัดเวลาทั้งการอัปโหลด(Upload) และดาวน์โหลด(Download)

ในขณะที่พระสงฆ์ที่จัดว่าเป็นสื่อบุคคลในการให้ความรู้และเผยแผ่ศาสนาและสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่เป็นสื่อกระแสหลักมีบทบาทลดลง แต่สื่ออินเทอร์เน็ตกลับมีบทบาทมากขึ้น ประชาชนให้ความสนใจและยอมรับการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจากสื่อชนิดอื่นได้อย่างสนใจและให้ความเชื่อถือ เนื่องจากสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีความสะดวกในการค้นหาข้อมูลที่ต้องการกับความต้องการ มีเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ตรงกับความสนใจ และยังเป็นอิสระในเรื่องของเวลาในการเปิดรับเนื้อหา ทั้งนี้ลักษณะเฉพาะของสื่ออินเทอร์เน็ตที่ส่งเสริมให้คนหันไปใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการศานามากขึ้นจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป

2. ลักษณะเฉพาะของสื่ออินเทอร์เน็ตที่ส่งเสริมการเลือกใช้ประโยชน์ในเว็บไซต์

พระพุทธศาสนา

ความเป็นเจ้าของ (Ownership)

นอกจากสื่ออินเทอร์เน็ตจะให้ความสะดวกในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในเชิงธรรมะแล้ว ยังให้อำนาจความเป็นเจ้าของแก่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตอีกด้วย เมื่อเข้าใช้งานอินเทอร์เน็ตผู้ใช้สื่อจะเปลี่ยนสถานภาพใหม่จาก Passive user มาเป็น Active user ทันที โดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะเป็นผู้กำหนดและเลือกเนื้อหาที่ตนเองต้องการได้ และในบรรดาผู้ที่เข้าเว็บไซต์พระพุทธศาสนา ย่อมเป็นผู้ที่มีความสนใจเรื่องพระพุทธศาสนาอย่างเฉพาะเจาะจงจึงเข้ามาใช้ประโยชน์ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาได้ ซึ่งแตกต่างจากสื่อชนิดอื่น เช่น สื่อสารมวลชนจะเป็นผู้เลือกเนื้อหาต่างๆ ทั่วไปให้ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับความต้องการ

การเลือกใช้สื่อตามความต้องการของผู้ใช้ (Customized Media)

เนื้อหาธรรมะที่มีอยู่ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนามีจำนวนมาก หลากหลายระดับและมีรูปแบบสื่อหลากหลายเปรียบเสมือนคลังข้อมูลขนาดใหญ่ที่เปิดให้เข้าถึงได้ตลอดเวลา ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการและความถนัดในการเปิดรับเนื้อหาของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตได้ตามความต้องการของผู้ใช้ เนื่องจากรูปแบบของสื่ออินเทอร์เน็ตไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ ซึ่งทำให้การเข้าถึงเนื้อหาพระพุทธศาสนาเมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาธรรมะสามารถหาคำหาคำตอบเพื่อคลายความสงสัยได้ทันที ช่วยประหยัดเวลาในกระบวนการค้นหาคำตอบลง

ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้ในการเลือกช่วงเวลาในการค้นหาเนื้อหาธรรมะได้ด้วยตนเองตามความสะดวกและปรับให้เข้ากับตารางกิจวัตรประจำวันได้ของแต่ละบุคคลได้อย่างอิสระ ที่สำคัญไม่จำกัดสถานที่ในการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะที่ต้องการหากผู้ใช้มีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ ก็จะสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้สะดวกในทุกที่ต้องการ อันหมายรวมถึงการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผ่านทางเครื่องมือสื่อสารและเชื่อมเข้ากับระบบ Social Media ที่ผู้ใช้เลือกติดตาม Social Media เช่น Facebook หรือ Twitter เพื่อให้เข้าถึงเนื้อหาธรรมะที่สนใจได้ตลอดเวลาจากเครื่องมือสื่อสาร

การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตแบบส่วนตัว (Personal use)

แม้อินเทอร์เน็ตจะเป็นระบบที่เชื่อมโยงเครือข่ายทั่วโลกเข้าด้วยกัน แต่รูปแบบวิธีในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตกลับเป็นรูปแบบส่วนบุคคล กล่าวคือ เป็นการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลที่สามารถใช้ได้ทีละหนึ่งคนต่อหนึ่งเครื่อง วิธีในการใช้คอมพิวเตอร์ดังกล่าวสร้างบริบทการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ให้เป็นสื่อที่มีความเป็นส่วนตัวสูงกว่าการใช้สื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ ด้วยสื่ออินเทอร์เน็ตผู้ใช้สามารถเปิดดูเนื้อหาที่ตนเองสนใจได้โดยไม่ต้องแบ่งปันเนื้อหาหรือต้องมีความสนใจร่วมกับผู้อื่นเหมือนกับการเปิดรับเนื้อหาในสื่อชนิดอื่น ประกอบกับความสามารถของอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ค้นหาเนื้อหาที่สนใจได้ด้วยตัวเองก็ยิ่งสนับสนุนบริบทการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล

ระบบการค้นหาและฐานข้อมูล (Search Engine & Database System)

อินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนศูนย์รวมสื่อชนิดต่างๆ ในคลังข้อมูลขนาดใหญ่ แต่เนื้อหาที่อยู่ในคลังนั้นจะเป็นประโยชน์และได้ถูกนำออกมาใช้ก็ต่อเมื่อมีระบบการค้นหาและระบบการจัดการฐานข้อมูลที่ดี เพราะข้อมูลทั้งหมดอยู่ในรูปแบบของไฟล์ดิจิทัลที่ไม่สามารถจับต้องได้ ด้วยระบบการค้นหาและระบบฐานข้อมูลนี้เองทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถค้นหาเนื้อหาธรรมะได้ตรงกับความต้องการ ได้ทดลองอ่านเนื้อหาบางส่วนด้วยการใช้ระบบค้นหาคำที่เกี่ยวข้องและใกล้เคียง และที่สำคัญคือประหยัดเวลาในการสืบค้น ที่สำคัญคือระบบการค้นหาข้อมูลและระบบฐานข้อมูลทำให้ผู้ที่สนใจธรรมะเข้าถึงเนื้อหาธรรมะที่ไม่สามารถเข้าถึงได้มาก่อนหรือเข้าถึงยาก เช่น พระไตรปิฎก ที่มีเนื้อหารายละเอียดปลีกย่อยมากมายและน้อยคนที่จะมีพระไตรปิฎกไว้ในครอบครองเนื่องจากมีราคาสูง และหากไม่รู้วิธีในการอ่านพระไตรปิฎกก็จะไม่สามารถอ่านได้เข้าใจและเกิดประโยชน์ได้ อินเทอร์เน็ตทำให้ทุกคนที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ก็สามารถเข้าถึง เป็นเจ้าของและใช้พระไตรปิฎกได้อย่างเป็นอิสระและสามารถใช้ได้ง่ายและสะดวกมากขึ้นด้วยระบบการค้นหา

3. ลักษณะเฉพาะในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในแต่ละช่วงอายุ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงเนื้อหาพระพุทธศาสนาในสื่ออินเทอร์เน็ต ในทางตรงกันข้าม ผู้ตอบแบบสอบถามในกลุ่ม

ช่วงอายุที่ 3 (อายุ 41 ปีขึ้นไป) หรือ ช่วงวัยทำงานตอนกลางถึงวัยผู้ใหญ่ มีพฤติกรรมการใช้ อินเทอร์เน็ตในเชิงศาสนา ทำกิจกรรมต่างๆในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา และมีปริมาณการใช้สื่อ อินเทอร์เน็ตเพื่อการศาสนาเข้มข้นมากกว่ากลุ่มช่วงอายุอื่น ประกอบกับปัจจัยด้านความสนใจใน พระพุทธศาสนาของกลุ่มช่วงอายุที่ 3 ที่มีแนวโน้มที่จะสนใจพระพุทธศาสนาและมีพฤติกรรมที่ ทำเกี่ยวกับศาสนามากกว่ากลุ่มช่วงอายุอื่น อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มช่วงอายุที่ 3 ใช้ Social Media ใน ปริมาณน้อย ยังเน้นการศึกษาหาความรู้จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

จากคำกล่าวที่ว่า “พระพุทธศาสนาได้เสื่อมถอยลงแล้ว” ไม่ค่อยมีคนสนใจ พระพุทธศาสนาเหมือนอย่างในอดีต” คำพูดนี้อาจจะไม่ถูกต้องทั้งหมด เพราะจากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงคนในกลุ่มช่วงอายุที่ 3 เท่านั้นที่ให้ความสนใจพระพุทธศาสนา แต่ผู้ตอบ แบบสอบถามในกลุ่มช่วงอายุที่ 2 (อายุ 31-40 ปี) ซึ่งถือว่าเป็นวัยทำงาน ที่มีความสนใจใฝ่รู้ใน เรื่องพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน โดยแสดงออกด้วยพฤติกรรมการเข้าเว็บไซต์พระพุทธศาสนา อ่านหนังสือธรรมะ และฟังธรรมะออนไลน์ รู้จักปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อตอบสนองความ ต้องการทางธรรมะและสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตในวัยทำงาน และยังสามารถกล่าวได้ ว่าเป็นกลุ่มที่มีความกระตือรือร้นในการศึกษาธรรมะ เนื่องจากใช้เว็บบอร์ดธรรมะในการสนทนา ธรรมและค้นหาธรรมะในปริมาณที่ค่อนข้างสูง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มช่วงอายุที่ 2 ยอมรับสังคมออนไลน์ในรูปแบบของเว็บบอร์ด มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของ สังคมออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการติดต่อและสานความสัมพันธ์ใน Social Media ที่ใช้ เครือข่ายความสัมพันธ์และความรู้สึกใกล้ชิดของบุคคลเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มช่วง อายุที่ 2 ยอมรับโลกออนไลน์เป็นโลกคู่ขนานที่มีความสัมพันธ์และความผูกพันกับการดำเนิน ชีวิต มากกว่ากลุ่มช่วงอายุอื่น

ในกลุ่มช่วงอายุที่ 1 (อายุต่ำกว่า 30 ปี) ก็พบว่ามีการใช้อินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาพอสมควร ซึ่งแสดงให้เห็นแล้วยังมีคนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นและวัยทำงานจำนวน หนึ่งที่สนใจพระพุทธศาสนา

4. รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน

(Asynchronous) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมในการสื่อสารและพูดคุยเรื่อง พระพุทธศาสนาในเว็บไซต์

เนื้อหาคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นอภิลักขิต

เนื้อหาพระพุทธศาสนาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาเกือบทั้งหมดอยู่ในรูปแบบการ ปฏิสัมพันธ์แบบไม่พร้อมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เนื้อหาที่น่าสนใจส่วนใหญ่ใน เว็บไซต์เป็นประเภทบทความธรรมะออนไลน์ ไฟล์เสียงธรรมะออนไลน์ หรือแม้กระทั่งไฟล์ภาพ วิดีโอต่างๆที่ถอดความหรือบันทึกมาจากการเทศนาในที่ต่างๆ ก็สามารถอ่าน ฟังหรือรับชม เนื้อหานั้นๆแบบออนไลน์หรือแบบดาวน์โหลดก็ได้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ เนื้อหาธรรมะยังเป็นเนื้อหาแบบที่ไม่ต้องการการปรับปรุงหรือปรับแก้เนื้อหาให้ทันสมัย เพราะพระธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอกาลิก หมายถึง ไม่ขึ้นกับกาล และเป็นจริงอยู่เสมอ และเป็นคำสอนที่พระสงฆ์รับสืบทอดต่อมาและมีบันทึกพระธรรมคำสอนไว้ในพระไตรปิฎกอย่างครบถ้วนแล้ว เว้นเสียแต่ว่าจะมีการเพิ่มเติมคำอธิบายและขยายความจากแก่นคำสอนให้เข้าใจง่ายขึ้นหรือเป็นการย่อแก้คำสอนและนำมาเรียบเรียงใหม่ให้เข้าใจง่ายขึ้นเพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเนื้อหาพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่ต้องทำความเข้าใจไปกับการปฏิบัติธรรมด้วย ดังนั้นเนื้อหาประเภทหลักธรรมคำสอนจึงไม่ใช่เนื้อหาที่ต้องการการตอบสนองและปฏิสัมพันธ์อย่างเร่งด่วนเหมือนกับการสนทนาและติดต่อสื่อสารในเนื้อหาประเภทอื่นๆ

เว็บบอร์ดเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับการสนทนาธรรมในอินเทอร์เน็ต

แม้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารจะพัฒนาก้าวหน้าไปทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น โดยพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้เป็นการสื่อสารแบบพร้อมกันทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Synchronous One-to-One และ/หรือ One-to-Many Communication) จนกระทั่งสามารถจำลองรูปแบบการสนทนาผ่านทางอินเทอร์เน็ตให้เหมือนกับการสนทนาในชีวิตประจำวันมากที่สุด เช่น การสนทนาด้วยเสียงผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ (VoIP) และการสนทนาผ่านกล้องวิดีโอ (VDO Conference) ทั้งแบบที่สนทนาผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์และสนทนาผ่านเครื่องมือสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารที่เห็นหน้าและได้ยินเสียงคู่สนทนาไปพร้อมๆกันอาจสร้างบรรยากาศความเหมือนจริง และให้ความรู้สึกการสนทนาที่เหมือนกับการสนทนากันแบบเจอหน้าจริงแบบตัวต่อตัว แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการสนทนาและสื่อสารเช่นนี้ไม่เหมาะสมกับการสนทนาธรรมหรือการพูดคุยกันเรื่องพระพุทธศาสนา ในขณะที่การสนทนาธรรมผ่านเว็บบอร์ดเป็นวิธีการสนทนาธรรมที่เหมาะสม เนื่องจากการนำเสนอเนื้อหาด้วยตัวอักษรที่ทั้งผู้ถามและผู้ตอบมีระยะห่างและเวลา ทำให้สามารถอ่านทวนซ้ำได้ มีเวลาในการคิดพิจารณา เรียบเรียงคำตอบ ค้นหาเอกสารหรือพระไตรปิฎกเพื่ออ้างอิงคำตอบ ก่อนจะเพิ่มคำตอบหรือสนทนาธรรมต่อไป เพื่อให้คำตอบหรือการสนทนาธรรมนั้นเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ที่สำคัญ เนื้อหาเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีรายละเอียดและต้องการการอธิบายขยายความและยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้ง หากอธิบายไม่ชัดเจนจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้และนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องต่อไป

อย่างไรก็ดี จากสรุปผลวิจัยพบว่าด้วยรูปแบบของเทคโนโลยีเองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ใช้ไม่เลือกใช้รูปแบบการสื่อสารดังกล่าว ได้แก่

การสนทนาในห้องรวม (Chatroom) ไม่เหมาะในการใช้พูดคุยเนื้อหาธรรมะหรือการสนทนาธรรม เนื่องจากการพูดคุยกันในห้องรวมที่มีการพิมพ์คุยกันอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถพูดคุยหรือพิมพ์แสดงความคิดเห็นหรือการอธิบายให้อีกฝ่ายเข้าใจได้ชัดเจน และไม่มีเวลาในการคิดกลั่นกรองความคิดก่อนที่จะพิมพ์ออกไปได้ อีกทั้งจำนวนผู้ใช้ในห้องสนทนาธรรมครั้งหนึ่งที่จำนวนไม่แน่นอนในบางช่วงเวลาอาจจะมีคนจำนวนมากและในบางช่วงเวลาแทบจะไม่มี

คนร่วมสนทนาด้วยเลย อีกทั้งยังไม่สามารถกำหนดผู้สนทนาและไม่ทราบระดับภูมิความรู้ด้านธรรมะของผู้ที่ร่วมสนทนา ซึ่งจะทำให้การสนทนาธรรมไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีประสิทธิภาพและเสียเวลาได้ การสนทนาในห้องแชทรวมเป็นรูปแบบสื่อที่ไม่เหมาะจะนำมาใช้ในการสนทนาธรรมแต่อาจจะเหมาะกับการพูดคุยเรื่องทั่วไป การขอความช่วยเหลือในเรื่องอื่นมากกว่าการพูดคุยเรื่องธรรมะ

การสนทนาธรรมแบบเห็นหน้า (VDO Conference) เป็นการให้บริการที่ไม่ตรงจุดประสงค์ในการสนทนาธรรม เนื่องจากการสนทนาธรรมเน้นที่ตัวเนื้อหาและความเข้าใจมากกว่าการเห็นรูปร่างหน้าตาของคู่สนทนา เว้นเสียแต่ว่าเป็นการสนทนากับคนที่รู้จักกันเป็นอย่างดีแล้ว นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องความเป็นส่วนตัวของบุคคลที่อาจจะไม่สนับสนุนการสนทนาธรรมแบบเห็นหน้า รวมไปถึงเงื่อนไขและความซับซ้อนของการใช้อุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตอาจจะเป็นอุปสรรคที่ไม่อำนวยให้เกิดการสนทนาธรรมแบบเห็นหน้า

5. ความพึงพอใจและความสะดวกของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นตัวกำหนดการเลือกใช้รูปแบบสื่อในการศึกษาและเรียนรู้ธรรมะที่แตกต่างกัน

ความถนัดส่วนบุคคลและความชอบ(จริต)

ความแตกต่างด้านความถนัดส่วนบุคคลและความชอบของแต่ละบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกรูปแบบสื่อในการเปิดรับและเรียนรู้เนื้อหาธรรมะ เพราะแต่ละบุคคลมีความถนัดในกระบวนการเรียนรู้และทำความเข้าใจไม่เหมือนกัน ซึ่งทั้งการอ่านเนื้อหาธรรมะและการฟังธรรมะเป็นวิธีในการชวนขยายแสวงหาความรู้(ปัญญา)ทางพระพุทธศาสนา 2 จาก 3 ลักษณะ คือ สุตตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการได้ยินได้ฟัง และ จินตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดไตร่ตรองใคร่ครวญ

รูปแบบสื่อแบบที่ใช้ตัวอักษรเป็นหลัก เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับคนกลุ่มที่มีนิสัยรักการอ่าน และมีความถนัดในการศึกษาและเข้าใจเนื้อหาด้วยการอ่านและคิดพิจารณาไปในขณะที่อ่าน และมีความเห็นว่าการอ่านนั้นทำให้เข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ง่ายกว่าเพราะสามารถอ่านทวนซ้ำในจุดที่ไม่เข้าใจได้ สามารถกำหนดความเร็วในการอ่านได้เอง อีกทั้งยังเป็นรูปแบบสื่อที่มีมานานและเป็นพัฒนาการลำดับที่สองต่อมาจากการถ่ายทอดธรรมะด้วยวิธีการมุขปาฐะที่สืบทอดเนื้อหาหลักธรรมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นการอ่านจึงเป็นทักษะในการใช้สื่อที่คนส่วนใหญ่มีความเคยชินอยู่แล้ว ประกอบกับมีเนื้อหาธรรมะในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับอ่านเป็นจำนวนมากกว่าสื่อชนิดอื่น จึงอาจจะทำให้มีเนื้อหาจำนวนมากหากเทียบกับรูปแบบสื่อชนิดอื่น และสื่อในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์สามารถแปรสภาพเป็นระบบดิจิทัลได้ง่ายและสะดวก จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาอยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสารสำหรับอ่านเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้การอ่านจากหน้าเว็บไซต์ก็คล้ายกับการอ่านจากหนังสือที่เป็นเล่ม

ในขณะที่กลุ่มผู้ใช้ที่ชอบเรียนรู้เนื้อหาธรรมะด้วยการฟังให้เหตุผลว่าเป็นทักษะการเปิดรับเนื้อหาที่สะดวก สบายและเข้าใจได้ง่ายกว่าการอ่าน เพราะมีคนมาพูดเนื้อหาให้ฟังทำให้สามารถคิดพิจารณาต่อได้ทันที อีกทั้งรูปแบบการรับรู้เนื้อหาธรรมะด้วยการฟังคล้ายกับการถ่ายทอดธรรมะในยุคแรกๆ ที่เป็นการนั่งฟังพระพุทธรเจ้าตรัสเทศนาธรรม ในยุคหลังๆ ที่เริ่มมีเครื่องมือบันทึกเสียงก็เริ่มมีการผลิตไฟล์เสียงธรรมเทศนาออกมาแต่อาจจะไม่ได้มีจำนวนมากเท่ากับไฟล์เอกสารสำหรับอ่าน อย่างไรก็ตามเมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้นก็ทำให้การบันทึกเสียง การบีบอัดไฟล์เสียงให้เล็กลงและการเผยแพร่ไฟล์เสียงในอินเทอร์เน็ตทำได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันอุปกรณ์ที่ใช้ฟังไฟล์เสียงในปัจจุบันมีอย่างแพร่หลาย ราคาขยับเยา และมีขนาดเล็กพกพาสะดวกและยังรวมเข้ากับเครื่องมือสื่อสารที่สามารถเป็นได้ทั้งเครื่องบันทึกเสียงและเครื่องเล่นเสียงในอุปกรณ์เดียว ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีเช่นนี้ส่งผลต่อการเพิ่มปริมาณการผลิตไฟล์เสียงธรรมเทศนาและปริมาณการฟังไฟล์เสียงให้เพิ่มขึ้น สุดท้าย ประเด็นการใช้สื่อธรรมะด้วยการฟังที่สำคัญคือ เป็นการนำเอาธรรมะเข้าไปผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันได้อย่างผสมผสานกลมกลืน อีกทั้งยังเป็นการสร้างบรรยากาศแห่งธรรมให้อยู่รอบตัวได้อีกด้วย ข้อได้เปรียบของการรับเนื้อหาธรรมะด้วยการฟังอีกข้อหนึ่งคือ ในระหว่างที่รับฟังไฟล์เสียงธรรมะยังสามารถทำกิจกรรมอื่นๆควบคู่ไปด้วยได้ เช่น การนั่งสมาธิ หรือฟังในระหว่างการเดินทาง อีกทั้งยังสามารถเปิดรับเนื้อหาธรรมะในช่วงเวลาที่ไม่สามารถอ่านหนังสือได้ เช่น ในเวลาเดินทางหรือในช่วงเวลาที่ต้องการการพักผ่อนอิริยาบถ ซึ่งการเปิดรับเนื้อหาธรรมะด้วยรูปแบบการฟังจะเหมาะกับผู้ที่มีความสนใจธรรมะแต่ไม่มีเวลาเดินทางไปฟังเทศน์ที่วัดหรือไม่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยการอ่าน เพราะมีภารกิจที่ไม่สามารถปลีกตัวไปได้ จึงใช้สื่อธรรมะในรูปแบบเสียงแทรกซึมในชีวิตประจำวันเช่นนี้

ทั้งนี้ผลการวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้สรุปว่ารูปแบบการสื่อสารชนิดใดทำให้เข้าใจเนื้อหาธรรมะได้มากกว่ากัน ทั้งนี้เพราะการเข้าใจเนื้อหาธรรมะนั้นขึ้นอยู่กับความตั้งใจ สมารถในการเปิดรับสาร ความใส่ใจและการปฏิบัติของผู้ใช้สารนั้นๆ ซึ่งทั้งหมดเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือปัจจัยด้านความแตกต่างและรูปแบบของสื่อ

กิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล

นอกเหนือจากปัจจัยด้านความชอบและความถนัดในการเปิดรับสื่อธรรมะแล้ว ยังมีปัจจัยด้านกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้สื่อชนิดใดในการเปิดรับเนื้อหาธรรมะในช่วงเวลาที่แตกต่างของวันและตามรูปแบบกิจวัตรประจำวัน ซึ่งสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถรองรับและตอบสนองความต้องการที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี เช่น ในเว็บไซต์พระพุทธรศาสนามีเนื้อหาธรรมะ ไฟล์เสียงรวมถึงไฟล์ภาพวิดีโอธรรมเทศนาต่างๆให้ผู้ที่สนใจได้เลือกค้นหา เปิดรับและดาวน์โหลดได้ไม่จำกัดช่วงเวลา ซึ่งผู้ใช้สามารถดาวน์โหลดเสียงที่ต้องการมาเก็บไว้ฟังในระหว่างการเดินทางไปทำงานหรือก่อนนอนก็สามารถทำได้ ในขณะที่บางคนอาจจะใช้เวลาว่างจากการทำงานหรือการเรียนเข้าเว็บไซต์เพื่อหาความรู้ด้านธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธรศาสนา

6. รูปแบบของสื่อและการให้บริการในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาสามารถตอบสนองความต้องการเชิงธรรมะและความพึงพอใจในการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์

ด้วยความพร้อมของเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่มีจำนวนมากและรูปแบบสื่อที่หลากหลายในด้านการนำเสนอที่เป็นทางเลือกให้ผู้เลือกใช้ศึกษาระยะให้ตอบสนองความสนใจทางพระพุทธศาสนาและรสนิยมในการรับเนื้อหา และพร้อมที่จะรองรับความถนัดของแต่ละบุคคล ความชอบและจริตที่หลากหลายของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการในเชิงธรรมะได้เป็นอย่างดี เช่น บทความออนไลน์ ไฟล์เสียงธรรมะเทศนา ไฟล์เสียงอ่านหนังสือธรรมะ วิดีโอธรรมเทศนา วิดีโอการ์ตูนธรรมะ ฯลฯ เนื้อหาธรรมะที่มีจำนวนมากและหลากหลายเช่นนี้ได้ตอบสนองความต้องการอยากรู้ ไขข้อสงสัย และเสริมสร้างการชวนขยายเรียนรู้เนื้อหาธรรมะด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดปัญญาในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดไตร่ตรองใคร่ครวญ นอกจากนี้ระบบฐานข้อมูลและระบบค้นหาในเว็บไซต์ยังเพิ่มความสะดวกในการค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้ตรงความต้องการและมีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้นอีกทั้งยังประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ตลอดจนเนื้อหาธรรมะที่มีในอินเทอร์เน็ตเป็นข้อมูลที่ไม่คิดมูลค่าใดๆทั้งสิ้น ประสิทธิภาพของอินเทอร์เน็ตในเชิงนี้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูลเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจทางธรรมะแล้วยังปลูกฝังนิสัยการสืบค้นและชวนขยายหาความรู้ด้วยตนเองในสื่ออินเทอร์เน็ตอีกด้วย

นอกจากเนื้อหาที่มีในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาแล้ว เว็บไซต์ยังเป็นอีกแหล่งข้อมูลทางธรรมะอีกแหล่งหนึ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการอยากรู้เรื่องธรรมะได้อีกด้วย

เว็บไซต์ยังตอบสนองความต้องการการแสดงออกความเป็นตัวตนในสังคมของผู้เข้าใช้เว็บไซต์ ด้วยระบบสมาชิกในเว็บไซต์ นับว่าเป็นกระบวนการแรกในการสร้างตัวตนเสมือนในโลกออนไลน์ แม้จะเป็นการแสดงตัวตนในสังคมออนไลน์ แต่เป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น แสดงจุดยืนและความเป็นตัวได้อย่างอิสระภายใต้กฎกติกาของเว็บไซต์ ด้วยการตั้งกระทู้และตอบกระทู้ จัดว่าเป็นการแสดงออกซึ่งค่านิยมความเชื่อที่ตนเองยึดถืออยู่ และได้ร่วมแสดงออกกับผู้ที่มีค่านิยมเดียวกัน เมื่อเกิดการโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและมีปฏิสัมพันธ์กันระยะหนึ่งจนเกิดความสัมพันธ์และรู้จักกันในเว็บไซต์เกิดเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ ซึ่งนับว่าเป็นการตอบสนองความต้องการสร้างเอกลักษณ์และตอบสนองความต้องการปฏิสัมพันธ์กับสังคมไปพร้อมๆกัน

นอกจากจะมีระบบสมาชิกที่ใช้สร้างความเป็นตัวตนและสร้างเอกลักษณ์ในชุมชนธรรมะออนไลน์แล้ว เว็บไซต์พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังมีระบบที่เก็บสถิติการตั้งกระทู้และการตอบกระทู้ของสมาชิกแต่ละคนแล้วนำคะแนนนั้นมาแสดงไว้ให้สมาชิกคนอื่นๆเห็น เพื่อแสดงออกถึงระดับความน่าเชื่อถือของสมาชิกคนนั้นๆ อีกทั้งเว็บไซต์พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ยังมีระบบการคะแนนที่สมาชิกให้กันเอง ด้วยระบบการกดปุ่มอนุโมทนาให้กับข้อความหรือกระทู้ที่เป็นประโยชน์หรือข้อความที่เป็นการบอกบุญซึ่งเป็นระบบที่ประยุกต์แนวทางการทำบุญตามหลัก

บุญกิริยาวัตถุ 10 ในข้อการแสดงความยินดีในบุญของผู้อื่นหรือการอนุโมทนาให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งแต่ละเว็บไซต์ก็จะมีชื่อเรียกคะแนนในส่วนนี้แตกต่างกันไป

ระบบการเก็บคะแนนจากสถิติการตั้งและตอบกระทู้และระบบคะแนนที่ได้จากการกดปุ่มอนุโมทนาโดยสมาชิกล้วนเป็นการใช้งานที่ตอบสนองความต้องการในการแสดงตัวตนของบุคคลในแง่ความน่าเชื่อถือ สมาชิกคนไหนที่มีคะแนนในส่วนการตั้งกระทู้และการให้การอนุโมทนา มากก็จะได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนออนไลน์ว่าเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือพอสมควรซึ่งเป็นระบบที่ช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์และสร้างความเป็นตัวตนให้เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากรูปแบบการให้บริการในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาและเนื้อหาธรรมะที่ตอบสนองความต้องการทางสารสนเทศ ความต้องการการรวมตัวละปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความต้องการด้านเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว เว็บไซต์พระพุทธศาสนายังตอบสนองความต้องการในเชิงธรรมะที่ส่งผลต่อจิตใจของผู้เข้าใช้เว็บไซต์อย่างชัดเจน จากสรุปผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้ใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนาเพื่อตอบสนองความต้องการการรับรู้เนื้อหาธรรมะและใช้เป็นช่องทางในการแสวงหาการทำบุญตามแนวทางบุญกิริยาวัตถุ 10 ในระดับทาน และ ศีล โดยในระดับภวณายังไม่เห็นชัดเจน ทั้งในส่วนที่เป็นการใช้ประโยชน์ด้วยการเรียนรู้และศึกษาเนื้อหาธรรมที่มีในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา เช่น บทความธรรมะ ไฟล์เสียงธรรมเทศนาออนไลน์และการดูวิดีโอธรรมะ การเปิดรับเนื้อหาต่างๆจากเว็บไซต์พระพุทธศาสนายังช่วยกล่อมเกล่าจิตใจและช่วยให้จิตใจสงบลงเมื่อมีปัญหาหรือความเครียด นอกจากนี้การฟังไฟล์เสียงธรรมเทศนาและการติดตาม Social Media ของเว็บไซต์สามารถสร้างความรู้สึกลึกซึ้งกับธรรมะให้กับผู้รับฟังได้ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากการสื่อสารรูปแบบเว็บบอร์ดที่เปิดโอกาสให้ผู้สามารถนำเสนอและแบ่งปันเนื้อหาธรรมะที่เป็นประโยชน์และช่วยเหลือคนที่มีปัญหาทั้งทางธรรมะและปัญหาในชีวิตเพื่อให้เป็นธรรมทานต่อไป ตลอดจนการระบบการอนุโมทนาที่เป็นเครื่องเตือนให้มีจิตใจที่เป็นกุศลอยู่เสมอ

7. ความผูกพันกับพระพุทธศาสนาและการเติมเต็มศรัทธาในโลกความเป็นจริงที่โลกความจริงเสมือนยังไม่สามารถสร้างได้

อินเทอร์เน็ตมีคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนาอย่างมากในแง่การตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยการเป็นสื่อที่ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ศาสนิกชนเข้าถึงเนื้อหาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้เป็นจำนวนมาก สะดวกรวดเร็วมากขึ้นด้วยระบบฐานข้อมูลที่ช่วยในการสืบค้นข้อมูล และความยืดหยุ่นด้านเวลาและสถานที่ที่เอื้อให้เปิดรับธรรมได้ตามความสะดวกของผู้ใช้ อีกทั้งยังตอบสนองความต้องการทางจิตใจในระดับต้น เช่น ความต้องการที่พึ่งทางจิตใจจากความทุกข์ทางโลก หรือเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจจากปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือแม้กระทั่งการพูดคุยสนทนาในเว็บบอร์ดพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นชุมชน

ออนไลน์และ/หรือสังคมออนไลน์ใน Social Media ที่ส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้ธรรมะในทางหนึ่ง และเสริมความต้องการทางสังคมได้ในระดับหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตามอินเทอร์เน็ตยังไม่สามารถเข้าไปตอบสนองความต้องการทางจิตใจและเสริมความต้องการทางจิตวิญญาณได้ในระดับสูงและมีความละเอียดอ่อน เช่น การเติมเต็มความศรัทธา บรรยายภาควิชาการศรัทธาของศาสนพิธีหรือพิธีกรรม และศาสนพิธียังให้ความรู้สึกที่เป็นจริง นอกจากนี้ ศาสนพิธียังตอบสนองศาสนิกชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยความรู้สึกอิ่มเอิบใจ⁷ ความซาบซึ้งใจและความศรัทธาของพิธีที่ได้จากการได้กระทำการที่แสดงออกถึงความเชื่อ ความศรัทธา การมารวมตัวกันในที่แห่งหนึ่งของผู้ที่มีความศรัทธาในทางเดียวกัน ยิ่งกระตุ้นให้เกิดความมั่นใจและให้กำลังใจในการปฏิบัติต่อไป อีกทั้งการมาอยู่ร่วมกันเพื่อร่วมทำศาสนพิธี ยังสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อจิตใจโดยตรง ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานมีความสบายใจ มีความอบอุ่น ความเป็นกันเอง สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดจนมีความรักความศรัทธาต่อผู้สอน ในที่นี้คือพระสงฆ์ผู้อยู่ในพิธี และเติมเต็มความผูกพันกับทางจิตวิญญาณของคนต่อพระพุทธศาสนา ต่อวัดและพระสงฆ์ได้ เพราะยังมีความจำเป็นทางกายภาพอยู่ วัดออนไลน์จึงยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดและมีแนวโน้มที่จะเติบโตต่อไปในอนาคตต้องเดินหน้าควบคู่ไปกับการพัฒนาสถาบันสงฆ์และวัด เพื่อตอบสนองความต้องการทางพระพุทธศาสนาได้อย่างรอบด้านและบรรลุความต้องการของพุทธศาสนิกชน

8. ความสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดการรับรู้และการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

การสื่อสารและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในเว็บไซต์พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพอย่างสูงในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ กล่อมเกล่าจิตใจและเสริมพลังการเรียนรู้เนื้อหาพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันได้อย่างผสมผสานกลมกลืน อีกทั้งสื่ออินเทอร์เน็ตยังเป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยเปิดโอกาสให้คนที่มีความสนใจธรรมะสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้มากและหลากหลายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือช่วยในการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ในระดับ ทาน และศีลได้ อีกทั้งยังสร้างบรรยากาศธรรมะให้เกิดขึ้นได้บางส่วน

ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยหากบุคคลไม่มีความสนใจที่จะเป็นแรงผลักดันตั้งต้นให้เปิดใช้เว็บไซต์พระพุทธศาสนา เพราะลำพังเพียง

⁷ สุมณ อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

เว็บไซต์พระพุทธศาสนาเพียงสื่อเดียวยังไม่สามารถสร้างและกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพระพุทธศาสนาให้กับคนที่ไม่มี ความสนใจในพระพุทธศาสนาให้มาสนใจและเริ่มต้นเปิดรับและใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาได้ เนื่องจากประเด็นการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากตัวบุคคลที่มีความสนใจอยู่ก่อนแล้วจึงค้นหาเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจทางธรรมของตนเอง เทคโนโลยีจึงไม่ได้เป็นตัวกำหนดความสนใจของผู้ใช้ หากแต่บุคคลเป็นผู้เลือกใช้เทคโนโลยีนั่นเอง และด้วยพัฒนาการที่ก้าวไกลของเทคโนโลยี ทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางใหม่ในการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ง่าย มีจำนวนมาก และมีความหลากหลาย ครอบคลุมความสนใจและจิตความชอบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลได้อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสในการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะอย่างเหมาะสมกับกิจวัตรประจำวันได้เป็นอย่างดี และเว็บไซต์พระพุทธศาสนายังถูกใช้เป็นช่องทางเสริมให้มีบรรยากาศธรรมะอยู่ในชีวิตประจำวันแม้จะไม่ได้เข้าวัดทำกิจกรรมทางศาสนาก็สามารถซึมซับบรรยากาศธรรมะได้เสมอ

การที่จะส่งเสริมให้การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาให้ได้ประสิทธิผลสูงสุดและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อคนจำนวนมาก ควรเริ่มต้นจากการสร้างบรรยากาศธรรมะให้เกิดขึ้นในสังคมในภาพรวมก่อน พัฒนาสถาบันสงฆ์และวัดให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ทำให้เรื่องธรรมะและพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องทั่วไปที่ไม่ได้มีความพิเศษกว่าเรื่องอื่นๆในสังคมเพื่อให้คนส่วนใหญ่รู้สึกว่าการเป็นธรรมะเป็นเรื่องใกล้ตัวและไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องของคนแก่เท่านั้น หากแต่ธรรมะเป็นเรื่องธรรมดาที่คนในทุกช่วงอายุควรเรียนรู้และศึกษาเพื่อประกอบการดำเนินชีวิตที่สงบและเป็นสุข จากนั้นบุคคลจะเริ่มหาช่องทางในการศึกษาและเรียนรู้ธรรมะเพิ่มเติมต่อไปด้วยตนเองซึ่งสื่ออินเทอร์เน็ตมีความพร้อมและประสิทธิภาพในการรองรับและตอบสนองความต้องการการใช้ประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเสนอแนะแนวโน้มในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับแต่ละช่วงอายุให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และผู้วิจัยยังได้พบปัญหาและข้อกั่วงวลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและการใช้เทคโนโลยีบางประการ ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะแนวทางต่อปัญหาดังกล่าวเป็น 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. แนวโน้มในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเว็บไซต์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคข้อมูลข่าวสาร

จากลักษณะเฉพาะการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในแต่ละช่วงอายุ ผู้วิจัยพบว่าสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ประโยชน์เป็นแหล่งข้อมูลพระพุทธศาสนา ใช้ศึกษาหาข้อมูล และที่สำคัญ คือ ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ การใช้ประโยชน์ต่างๆที่กล่าว

มา งานวิจัยชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า สามารถใช้ได้จริงเป็นผลสำเร็จแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศในเชิงศาสนาได้มีประโยชน์สูงสุดและขยายเติบโตต่อไปในวงกว้าง ผู้วิจัยเห็นว่าควรพิจารณาถึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตของแต่ละช่วงอายุเพื่อนำมาปรับใช้และวางแนวทางสำหรับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

1.1 สำหรับกลุ่มช่วงอายุที่ 3 (อายุ 41 ปีขึ้นไป) มีความสนใจพระพุทธศาสนาในระดับที่มากอยู่แล้วและสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อศึกษารวบรวมได้เป็นอย่างดีและเข้าถึงกลุ่มคนที่มีความสนใจด้านพระพุทธศาสนาได้จริง แต่ทั้งนี้ยังมีปริมาณการใช้ Social Media ในจำนวนที่น้อย ดังนั้นแนวทางการพัฒนาที่สามารถทำได้ต่อไป คือ การเพิ่มความนิยมในการใช้ Social Media ในเชิงธรรมะให้มากขึ้น เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งธรรมะให้เกิดขึ้นเสมอและผสมผสานการเปิดรับและการรับรู้เนื้อหาธรรมะเข้าไปในชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติ

1.2 สำหรับกลุ่มช่วงอายุที่ 2 (อายุ 31-40 ปี) เป็นกลุ่มที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาพอสมควรและมีพฤติกรรมการใช้ชุมชนออนไลน์และ Social Media พอสมควรและรู้สึกสะดวกใจที่จะใช้ชุมชนออนไลน์เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังนั้น แนวโน้มการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจและมีศักยภาพสำหรับกลุ่มนี้ คือ การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาโดยใช้พื้นฐานของชุมชนออนไลน์และ Social Media โดยจัดการการพูดคุยสนทนาธรรมในเว็บบอร์ดที่เป็นเสมือนชุมชนออนไลน์ในโลกอินเทอร์เน็ตให้มีเนื้อหาที่มีประโยชน์และมีความถูกต้องชัดเจน และใช้ Social Network ที่โดดเด่นด้านความถี่ในการเข้าถึงบุคคล ความรู้สึกใกล้ชิดและความรู้สึกมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานจากระบบความสัมพันธ์ของบุคคล นำมาสร้างบรรยากาศแห่งธรรมะให้เกิดขึ้นอยู่เสมอและสามารถกระตุ้นเตือนสติให้ตั้งอยู่ในธรรมเสมอ

นอกจากนี้ กิจกรรมทางศาสนาบางอย่างอาจเพิ่มจำนวนและแผ่ขยายให้สามารถทำได้ในโลกอินเทอร์เน็ต เช่น การทำบุญบริจาค การสวดมนต์ กาสถนาธรรม การปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาธรรมที่มีลักษณะเป็นทางการและมีความเหมาะสมในการดำเนินการ โดยไม่มีเรื่องการค้าการพาณิชย์

1.3 สำหรับกลุ่มช่วงอายุที่ 1 (อายุไม่เกิน 30 ปี) เป็นกลุ่มที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาแต่มีปริมาณการเข้าใจเนื้อหาและทำกิจกรรมในระดับที่ไม่โดดเด่นนัก แต่ได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนที่อายุน้อยไม่ได้ละทิ้งหลักธรรมคำสอน ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีเนื้อหาพระพุทธศาสนาในระดับที่หลากหลาย เพื่อความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาในระดับเบื้องต้นและนำไปสู่ความเข้าใจในระดับแก่นธรรมในที่สุด ตลอดจนควรส่งเสริมให้ใช้สื่อประสมมีมิติเดียวเป็นหนึ่งในสื่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในทุกโรงเรียนและทุกระดับชั้น เพื่อดึงดูดความสนใจในเนื้อหาพระพุทธศาสนาและน้อมนำให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ด้วยตนเองต่อไป โดยมีสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ที่ทุกคนสามารถเรียนรู้เนื้อหาที่ต้องการได้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการปลูกฝังเรื่องพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยต้น

การเติบโตและความนิยมในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เว็บไซต์และ Social Media เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ผลักดันให้เนื้อหาพระพุทธศาสนาได้รับความนิยมมากขึ้นตามกระแสการใช้งานอินเทอร์เน็ต และสามารถเข้าถึงคนในกลุ่มช่วงอายุที่ 1 และ 2 มากขึ้น นับว่าเป็นการเร่งจำนวนผู้ที่สนใจพระพุทธศาสนาให้เพิ่มจำนวนมากขึ้นด้วยช่วงเวลาที่ยาวนาน เมื่อเทียบกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคก่อน ที่ใช้สื่อบุคคล เป็นหลักสำคัญ

2. การจัดการและการป้องกันวิกฤตศรัทธาอันเนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีและพุทธพาณิชย์

วิกฤตศรัทธากับการใช้เทคโนโลยี

สืบเนื่องจากการศึกษาพบว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีทัศนคติในแง่ลบต่อการใช้เทคโนโลยีของพระสงฆ์ในแง่ที่เป็นผู้เล่น/ผู้ใช้และมีการปฏิสัมพันธ์และดำเนินการต่างๆในอินเทอร์เน็ตด้วยตัวเอง เนื่องจากการใช้อินเทอร์เน็ตมีนัยยะของการ “เล่นเพื่อความบันเทิง” (เล่นอินเทอร์เน็ต) แฝงอยู่และมีเนื้อหาเป็นจำนวนมากและหลากหลายในเว็บไซต์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีข้อบัญญัติของพระสงฆ์ใน Social Media ซึ่งอาจจะขัดแย้งกับศีลแปด ในข้อที่ว่า “นจกคิตวาทิตวิสุกทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนภูฏานา เวรณณิ ลิกฺขขาทํ สมายิยา” หมายถึงการเว้นจากพูด ฟัง พ้อนรำ ขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล และตัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับและดอกไม้ของหอม เครื่องทาเครื่องย้อม ผัด ผิวนิหังมต่าง ๆ ดังนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจึงมีข้อสงสัยและความเคลือบแคลงใจต่อการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์และการได้มาซึ่งอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่มีเรื่องของปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง

ทางแก้ไขและป้องกันการเกิดวิกฤตศรัทธาต่อพระสงฆ์ในกรณีนี้ คือ การมีตัวกลางซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือองค์กรเข้ามาประสานงานและลงมือใช้สื่อต่างๆเองแทนพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสารไปยังตัวกลางเพื่อให้นำไปเผยแพร่ลงในอินเทอร์เน็ตอีกทอดหนึ่ง โดยวิธีการเช่นนี้เป็นที่ยอมรับและได้รับความน่าเชื่อถือมากกว่า อย่างที่มีตัวอย่างจากการใช้สื่อของท่าน ว. วชิรเมธี ที่มีเนื้อหาธรรมที่ต้องการนำเสนอผ่านสื่อ แต่ทำการเผยแพร่โดยส่งให้ตัวกลางเป็นผู้ทำการถ่ายทอดออกไปยังช่องทางสื่อสารในอินเทอร์เน็ต

วิกฤตศรัทธากับพุทธพาณิชย์

ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีทัศนคติที่หลากหลายต่อการค้าขายสินค้าที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเครื่องในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา โดยมีทัศนคติไม่เห็นด้วยค่อนข้างชัดเจนและยังลดความน่าเชื่อถือของเว็บไซต์โดยรวมลงอีกด้วย

ทางแก้ไขและป้องกันการเกิดวิกฤตศรัทธาต่อการซื้อขายสินค้าต่างๆในเว็บไซต์ ควรจะแยกการค้าออกจากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาให้มากที่สุด เช่น การแยกส่วนที่เกี่ยวกับการซื้อขายออกหน้าเว็บไซต์ ไม่ให้ความสำคัญกับตำแหน่งการวางข้อความหรือลิ้งค์ที่เกี่ยวกับการค้า การทำเป็นลิ้งค์เชื่อมโยงออกไปอีกเว็บไซต์หนึ่งที่ไม่มีเนื้อหาธรรมะอยู่เลย นอกจากนี้ผู้ดูแลเว็บไซต์

ควรแสดงเจตนารมณ์ที่ยอมให้มีการค้าขายในเว็บไซต์อย่างชัดเจน เพื่อคลายข้อสงสัยผู้ที่เข้ามาใช้เว็บไซต์และทราบถึงวัตถุประสงค์ของผู้ก่อตั้งเว็บไซต์

3. การสนทนาธรรมในห้องแชทรวมให้ประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่า การสื่อสารรูปแบบการแชทในเว็บไซต์พระพุทธศาสนายังไม่ค่อยได้รับความนิยมในการสนทนาธรรมจากผู้ใช้งานใหญ่ เนื่องจากมีรูปแบบเดียวกับการแชทในเว็บไซต์เพื่อความบันเทิงหรือเว็บไซต์ในเชิงพาณิชย์อื่นๆ ที่ใช้การสนทนาเพื่อผ่อนคลายและใช้พูดคุยในเรื่องสัพเพเหระในชีวิตประจำวัน แต่หากต้องการใช้ห้องแชทเพื่อการสนทนาธรรมให้ได้ประสิทธิภาพและมีคนใช้ประโยชน์จากรูปแบบการสื่อสารชนิดนี้ ควรปรับเปลี่ยนเงื่อนไขบางประการเพื่อให้เหมาะสมกับการสนทนาธรรมทางห้องแชท ดังต่อไปนี้

1. ตั้งหัวข้อหรือประเด็นการสนทนาธรรมในแต่ละครั้ง เพื่อให้การสนทนาเป็นไปในทางเดียวกัน ไม่สับสน
2. กำหนดจำนวนผู้ที่สามารถเข้าร่วมสนทนาได้ในครั้งหนึ่งๆ ให้อยู่ในจำนวนน้อย เช่น 3-5 คน เพื่อไม่ให้เกิดการแย่งกันตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็น
3. มีผู้รอบรู้เกี่ยวกับหัวข้อหรือประเด็นธรรมะนั้นๆ เป็นผู้นำในการสนทนาหรือเป็นผู้ดำเนินการสนทนา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้รับประโยชน์จากข้อมูล
4. มีการแจ้งให้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติและประวัติในการปฏิบัติธรรมของผู้รอบรู้ที่ทำหน้าที่ในการนำการสนทนาพอสมควร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้พบผู้ที่มีแนวทางปฏิบัติในแนวเดียวกันและหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและความไม่น่าเชื่อถือที่เกิดจากการเห็นต่างในทางปฏิบัติ

ข้อจำกัดในการศึกษา

ข้อจำกัดในการศึกษาเว็บไซต์ คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเว็บไซต์และเนื้อหาที่สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว รูปแบบการให้บริการที่อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลง รวมไปถึงการเพิ่มหรือลดเนื้อหาต่างๆในเว็บไซต์ที่ทำได้โดยง่ายและใช้เวลาไม่นานเช่นกัน อย่างเช่น ในกรณี ปุ่มอนุโมทนาที่ในระหว่างช่วงทำการศึกษามีให้บริการเว็บไซต์ต่างระดับการให้บริการระบบนี้ชั่วคราวหลังจากให้บริการมาสักระยะหนึ่ง ดังนั้นรูปแบบการใช้งานและเนื้อหาบางที่ปรากฏในเว็บไซต์กับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างและทำการวิเคราะห์อาจมีความคลาดเคลื่อน หรือไม่ครอบคลุมตามช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป

ข้อเสนอแนะงานวิจัยในอนาคต

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ยังไม่ได้ทำการศึกษาถึงการเข้าใจเนื้อหาธรรมะชุดเดียวกันด้วยการนำเสนอด้วยรูปแบบที่ต่างกัน จะส่งผลต่อระดับการจดจำและระดับความเข้าใจต่อเนื้อหาธรรมะในเชิงประจักษ์อย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอแนะรูปแบบการวิจัยในหัวข้อดังกล่าวด้วยวิธีการวิจัยแบบทดลอง (Experimental Research) เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิตสื่อธรรมะต่อไป

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เน้นศึกษาเฉพาะเว็บไซต์พระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมเท่านั้น ยังไม่ได้ศึกษาการเนื้อหาพระพุทธศาสนากับเครือข่าย Social Media ที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นและถูกใช้ประโยชน์ในหลายด้าน ทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ การศึกษาการใช้ประโยชน์ในเชิงพระพุทธศาสนาน่าจะเป็นแนวโน้มที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อไป